

ב"ה, כו בתשרי תשע"ה
20 באוקטובר 2014
תיק מס' 72060

פסק דין - ביניים

לבין	בעניין שבין
הנתבעים	התובעת
פלוגי - נתבע מס' 1	משרד עו"ד
חברה - נתבעת מס' 2	

א. רקע תמציתי

1. התובעת היא משרד עו"ד שבראשה עומד עו"ד א' (להלן, לצורך הנוחות יקרא - "התובע").
2. הנתבע מס' 1 (להלן, הנתבע) הינו איש עסקים. נתבעת מס' 2, הינה חברה פרטית הרשומה בישראל, והיא מהווה מסגרת משפטית באמצעותה פועל נתבע מס' 1 בישראל.
3. מערכת היחסים בין הצדדים החלה בשלהי שנת 2005. מר ג', חתנו של הנתבע, הכיר את התובע זה מכבר, והוא הציע לחותנו את שירותיו של התובע, לאחר שהנתבע ביקש להחליף את משרדו של עו"ד א', שטיפל בסכסוך סביב מאבק שליטה מסוים בו היה הנתבע בעלים שותף.
4. עם הזמן, מערכת היחסים התרחבה, ומשרדו של התובע נתן שירותים משפטיים רחבים לנתבע במספר רב של עסקאות ובהליכים משפטיים מגוונים. נציגתו של הנתבע בישראל, הייתה הגברת ד', והיא עבדה באופן עיקרי מול התובעת.
5. לטענת התובע, כפי שיבואר להלן, לאורך כל התקופה היה קושי בגביית שכר טרחה מן הנתבע.
6. בעניינם של רוב השירותים המשפטיים, לא נחתם חוזה כתוב. ביחס לחלק מן השירותים מוסכם שהייתה הסכמה בעל פה, וביחס לחלק יש מחלוקת בדבר. כמו כן, נחלקו הצדדים מה הדין כשאינן סיכום מפורש, אף לא בעל פה. אחת המחלוקות היסודיות היא האם יש לשלם עבור שירותים משפטיים שניתנו כהכנה לקראת עסקאות נדל"ן שלא יצאו לפועל.
7. כמו כן, הנתבע שילם במהלך השנים למעלה מ-1.6 מ' ש"ח - נחלקו הצדדים עבור אילו שירותים משפטיים ניתן כסף זה.
8. בכל אופן, פרשת [1] בה בשלבים מתקדמים חזר בו הנתבע מכוונתו לרכוש את הנכס (ללא קביעה בשלב זה האם כדין או שלא כדין), גררה משבר בין הצדדים.

9. בסופו של דבר, בתאריך 18 למרץ 2009, הודיעה התובעת לנתבע ולנתבעת, על הפסקת מתן שירותים משפטיים.
10. כיום, תובעת התובעת שכר טרחה עבור מגוון שירותים משפטיים שלטענתה נתנה לתובע במהלך השנים ולא זכתה לשכר טרחה עבורה (באופן מלא או חלקי).
11. בעניינה של עסקת [1], טען ב"כ הנתבע, שיש בסיס לתביעה נגדית על הנזקים שנגרמו לנתבע בשל פעולות התובע. הנתבעים טוענים טענה זאת לצרכי קיזוז בלבד, בהתאם להסכם הבוררות שבין הצדדים. כמו כן, נטענה בכתב ההגנה טענת קיזוז נוספת (בעניין לשון הרע), אך לא הובאו לה ראיות במסגרת הדיונים והיא לא חזרה במסגרת הסיכומים.
12. הצדדים חתמו על הסכם בוררות המסמיך את בית הדין לדון בסכסוך ולאחר מכן על פרוטוקול תיקון להסכם.
13. בתביעה זו התקיימו 8 ישיבות ארוכות, והיקף החומרים שהוגשו לבית הדין עומד על מאות עמודים. בעלי הדין נחקרו, וכך גם העידו מספר עדים. בית הדין למד את החומר לעומקו. עם זאת, ביקשנו בפסק הדין להציג את הטענות, הדיון וההכרעה באופן תמציתי (ביחס להיקף החומר כאמור), הן על מנת למנוע עינוי דין, והן על מנת להדגיש את העיקר ולא להיגרר לטפל.

ב. טענות התובע בתמצית ותביעתו

14. תביעות התובעת בתיק זה מתייחסות ל-13 הליכים שונים, ובנוסף סעיף "הוצאות כלליות", כפי שנפרט להלן.
15. בשלב ראשון, נציג את הטענות העקרוניות של הצדדים, ולאחר מכן נפרוט את הדברים ביחס לכל אחד מן התיקים.

ב.1. טענות בעניין התנהלות הנתבע

16. באופן כללי טוען התובע שמערכת היחסים עם הנתבע התבססה על קשר אישי חם, שנבע מיכולתו של התובע לתקשר עם הנתבע בשפתו, הכרת תרבותו של הנתבע והיכרות של הנתבע עם משפחתו של התובע.
17. בהמשך לאמור, הנתבע ביקש שהתובע עצמו, ולא רק עו"ד ממשרדו, יהיה מעורב באופן אישי בהליכים רבים.
18. הנתבע סירב לחתום על הסכמים כתובים, ודרש אמון במילתו ובלחיצת ידו. החל משנת 2007, לאחר שהנתבע לא שילם באופן מלא על שירותים מקיפים שניתנו, השתדל התובע להחתים את הנתבע על הסכמי שכר טרחה, והצליח במידה מסוימת, כפי שיפורט להלן.

19. בנוסף, לטענתו של התובע אף לאחר קיומם של סיכומים בעל פה או בכתב, הנתבע נמנע מלשלם את חובותיו באופן סדיר. הוא שילם רק לאחר הפעלת לחץ משמעותי, ובאופן חלקי שלא סגר את החוב באופן מלא.

20. מעבר לכך, לטענת התובע התנהלותו העסקית של הנתבע אינה הגונה, כאשר בכמה עסקאות גדולות, הנתבע קידם את ההליכים עד סמוך להשלמת העסקה, וברגע האחרון נסוג בו בצורה בלתי ראויה או אף חמור מכך, וכדלהלן. לאור העובדה שלפי התנהלותו של הנתבע (עליה חולק התובע) הוא שילם רק על עסקאות שיצאו לפועל, התובע ניזוק גם הוא מהתנהלות זו.

ב.2. יש לשלם עבור עבודה משפטית, גם אם לא נחתם חוזה.

21. התובעת טוענת שחובתם של הנתבעים לשלם על עבודה משפטית שנעשתה על ידה, גם אם העסקה שבעניינה התקיימה עבודה משפטית לא יצאה לפועל. כך יש לנהוג הן ביחס לעסקאות בהן לא סוכם דבר מראש, והן ביחס לעסקאות בהן נקבע מראש סכום גבוה עבור הצלחה והשלמת העסקה.

22. התובעת ביקשה להבחין בין הנוהג בעסקאות קטנות של מכירת דירה וכד', שם יתכן שהנהוג הוא לחייב רק אם נחתמה העסקה, לבין העסקאות המדוברות, ששוונות באופן מהותי. השוני הוא בהיקף העבודה המשפטית הנדרש לצורך ניהול משא ומתן, הכנת חוזה גדול מאוד, טיפול באתגרים משפטיים שונים, ועוד. במצב כזה לא סביר שעורך הדין יעמיד את זכותו לשכר טרחה בספק. בעיקר נכון הדבר ביחס ללקוח שתבנית ההתנהלות שלו היא שהוא חוזר מעסקאות ברגע האחרון.

ב.3. כברירת מחדל – יש לחייב על פי שעות עבודה על פי התעריף הנהוג

23. לטענת התובע, במקום שלא הוסכם אחרת, יש לחייב על פי שעות עבודה. שעות העבודה מתועדות במשרד התובעת באופן רציף, כחלק מתהליך העבודה של כל עו"ד במשרדו של התובע.

24. הנתבע היה מודע לתעריף החיוב ולמדיניות התובעת להשתמש בו כברירת מחדל, ובעסקאות מסוימות אף נקבע במפורש שכר הטרחה לשעה.

ב.4. מסמכי דרישת שכר הטרחה – נערכו לאחר הסכמות עם הנתבע

25. ב"כ הנתבעים, הגיש מסמכי דרישות שכ"ט ממהלך שנת 2008 ו-2009. לטענת ב"כ הנתבע יש לראות במסמכים אלו סיכום כלל התביעות של הנתבע ותביעות אלו (בהתאם למסמך 12/2008) שולמו על ידי הנתבע.

26. התובע דוחה טענה זו – לטענתו, בשום מקום לא נכתב שמסמך דצמבר 2008 או כל מסמך אחר מסכם את כלל התביעות של התובעת כנגד הנתבע. לאור מוסר התשלומים של

הנתבע והמחלוקות בין הצדדים, מסמכי דרישת התשלום לא ביטאו את היקף הדרישות, אלא נכתבו רק לאחר שהוסכם מה ישולם באותו שלב ועל כן הם מבטאים רק את היקף ההסכמות של הנתבע לשלם ברגע מסוים.

27. באופן ספציפי, ביחס למסמך שיצא ב12/2008, הפנה התובע לכך שזכר במפורש שנתר חוב של \$5,000. לטענתו, מוכיח הדבר את טענתו, שלא מדובר במסמך מסכם, אלא במסמך דרישה בהתאם להסכמות לתשלום באותה עת.

ב.5 במהלך השנים התקבלו כספים אך כספים אלו אינם נתבעים

28. התובע מודה שמשרדו גבה סכום של כ-1.68 מ' ש' במהלך השנים. במהלך דיון ארוך בבית הדין, פרשה התובעת את הסבריהם על הסכומים שנגבו, והראתה שלטענתה התביעות אינן נוגעות לאותם כספים ששולמו. דהיינו, נותרו יתרות חוב עבור תיקים מסוימים שחלק מן הכספים נגבו עבורם, וכן ישנם תיקים שכלל לא התקבל בעבורם שכר טרחה.

29. [התייחסות לפירוט זה, להלן בדיון ובהכרעה]

ב.6 מעמדה של הגב' ד'

30. התובע טוען שסיכומים שונים בוצעו מול הגב' ד', אשר ניהלה את ענייניו של הנתבע בישראל. היא הייתה בעלת הסמכות לפעול בשמו.

31. לטענתו, באופן מעשי, כל פעולה בעלת השלכה כלכלית שביצעה, עשתה לאחר אישור של הנתבע בעצמו.

ב.7. הנתבעים אינם מציגים מהלך עובדתי חלופי ועדות נתבע מס' 1 אינה אמינה

32. התובע טוען שהנתבעים לא הציגו מערכת עובדתית חלופית למה שהציגה התובעת. עדותו של נתבע מס' 1 הייתה רצופה טענות לשכחה ודברים שסותרו את עצמם, את דברי ב"כ, או עובדות ברורות. בסיטואציה כזו, יש לקבל את הטענות העובדתיות שהציגה התובעת.

ב.7. תיק [1]

33. לאור אריכות הדברים – יפורט להלן, כשיפורטו טענות הצדדים בכל תיק ותיק.

ב.8 סך התביעה הכולל

34. פירוט סכומי התביעה לפי עילות, יפורט להלן. סך התביעה הכולל עומד על 2,279,019.70 ש"ח, ובתוספת מע"מ 2,689,243.20 ש"ח.

35. בנוסף, דורשת התובעת הוצאות משפט בצירוף מע"מ, וכן חיוב נוסף מדין נהנה או קנס על עיכוב התשלומים ועוגמת הנפש.

ג. טענות הנתבע

36. ב"כ הנתבע, טוען מספר טענות עקרוניות:

ג.1. פרעתי (חלקי)

37. ב"כ הנתבע טוען, שמרשו שילם סכום של 1.65 מ' ₪ במהלך השנים. לטענתו, בסכום ניכר זה מגולם חלק מן התביעות שמעלה כיום התובע.

38. עוד לטענתו, ניתנו דרישות תשלום ששולמו במהלך השנים, בלא להסביר עבור מה משלמים.

ג.2. עסקה שלא יצאה לפועל אינה מזכה בשכ"ט כל עוד לא סוכם אחרת

39. הנוהג בעסקאות נדל"ן הוא, לשלם רק אם העסקה יוצאת לפועל. במקרה שהעסקה יוצאת לפועל, זכאי עורך הדין לשכר טרחה גדול מאוד. לפעמים הדבר הוסכם מראש על ידי הצדדים, אבל גם אם לא סוכם, חזקה על הנתבעים לשלם בנדיבות במקרה שהעסקה הייתה יוצאת לפועל. זאת ועוד, בחלק מן העסקאות, אמור היה התובע לשמש גם עו"ד במימוש הנכס, על כן שכרו רב עוד יותר. אין להתפלא על כך שתשלום השכר תלוי בהתממשות העסקה, שכן כגודל הסיכוי כך גם גודל הסיכון.

ג.3. חישוב שעות העבודה וההוצאות אינו אמין ומופרך

40. הנתבע טוען שהיקף שעות העבודה עליהם מדווח התובע במסגרת תביעתו אינו סביר. לטענתו, הנוהג במשרדים גדולים להגזים בדיווח השעות.

41. כך גם התייחסותו להוצאות וסעיף 'כלליות': ההוצאות המדווחות הן מוגזמות ובלתי סבירות.

ג.4. הכחשה של טענות להסכמות בעל פה בעניין שכר הטרחה

42. ב"כ הנתבע מכחיש את הטענות להסכמות בעל פה. לדוגמה, בתיק ג' שידון להלן, לא הוסכם על \$ 250,000 + \$ 100,000 עבור הצלחה. הוא תומך טענה זו בכך שלא נמצא כל תיעוד על הסכמה זו, אף לא בתכתובות פנימיות של התובע. זאת בניגוד לרישומים מדויקים בתחומים אחרים.

43. כמו כן, ניתן להוכיח שדרישת שכר הטרחה איננה סבירה, לאור העובדה שהוצאות המשפט שנפסקו על ידי בית המשפט בתיק זה, עומדות על 35,000 ₪ בלבד. ככלל, יש להניח שהוצאות המשפט שמחייב בית המשפט קרובות לעלויות הראויות ולעלויות בפועל.

44. מעבר לכך, בניגוד לטענת התובע, שככלל הנתבע לא הסכים לחתימה על הסכמי שכר גם במקרים שהיה סיכום בעל פה, טוען ב"כ הנתבע כי ככלל הנוהג של הצדדים דידן הוא

חתימה על הסכמי שכ"ט: כך נעשה בתיק א', בתיק [1] ובתיק [3]. משכך הוא הכלל – על התובע נטל ההוכחה בשאר התביעות בהן הוא טוען שהיה סיכום בעל פה.

ג.5. התעריף לשעת עבודה – מוגזם

45. באותם תיקים שלא הייתה הסכמה מפורשת, אין בסיס לתביעה המוגזמת של עלות שעת עבודה. זאת למעט מקרים, בהם הוסכם במפורש על עלות של \$250 לשי"ע. ומכלל הן אתה שומע לאו. בשונה מסכום זה, התובע דורש \$320 לשעת עבודה במקום שלא סוכם דבר.

ג.6. מסמכי הדרישה שהוצאו על ידי התובעת מוכיחים את היקף החובות באותה עת

46. ב"כ הנתבע פירט והציג מספר מסמכי דרישת תשלום שהוגשו לנתבע במהלך 2008, ועד אפריל 2009.

47. מסמכים אלו נראים כמסמכים שנועדו למצות את הדרישות הכספיות בעת שהוצאו המסמכים. לדוגמה, היקף דרישת התשלום ב-25/12/2008, עומד על 121,161 ₪.

48. אף בדרישת תשלום באפריל 2009, עומדת הדרישה על סך של \$34,847. בכל הדרישות האלו, לא הועלתה כל דרישה ביחס לתיקים מראשית שנת 2006, ובכלל זה תיק ב'. הדבר מוכיח שלא היו חובות, או שאלו הם חובות שכבר נמחלו או הוסדרו.

49. (המסמכים ידונו במפורט להלן).

ג.7. אין לקבל את עדותה של הגב' ד'

50. הגב' ד' נמצאת בעימות משפטי עם הנתבע. עדותה כנגד הנתבע מגמתית, ובעדותה נמצאו סתירות. על כן אין לקבל את עדותה.

ג.8. קיזוז 61,000 ₪

51. התובעת גבתה סך של 61,000 ₪ כהוצאות משפט שנפסקו לטובת הנתבע בהליכים שונים. טענה ראשונה היא שגבייה זו נעשתה בלי ידיעת התובע, ויש במעשה זה מן הגזל. התנהלות זו, לטענתו, גם מעבירה את נטל הראיה אל התובע (אם היה מוטל על הנתבע).

52. מעבר לכך, יש לחשב סכום זה כיום לזכותו של הנתבע.

ג.9. תיק [1]

53. יידון בנפרד להלן.

ג.10. המוציא מחבירו עליו הראיה

54. הנתבעים מבקשים להדגיש, כי נטל הראיה מוטל על התובע. על כן לא יוכל להסתמך על טענות בלבד שאין להם גיבוי במסמכים וראיות – "המוציא מחבירו עליו הראיה".

ג.11 חלק מן ההוצאות כלולות בריטיינר או בתיק [2]

55. ביחס לחלק מן החיובים, טען ב"כ הנתבע, שאלו היו אמורים להיכלל במסגרת הריטיינר. בעניין עבודות שנת 2006, טען ב"כ הנתבעים, שנעשו אגב העיסוק בתיק [2] והן כלולות בו.

ג.12 הוצאות משפט

56. הנתבעים דורשים הוצאות משפט. לטענתם, אף אם יימצא שהנתבעים חייבים סכום קטן לתובע, זכאים הנתבעים בתשלום הוצאות משפט. שהרי, רק התביעה המופרזת של התובעת היא שהצריכה את ההליך המשפטי הארוך.

57. עוד בעניין זה ציין ב"כ הנתבעים את הערעור שהגישה התובעת על החלטת הביניים שנתן בית הדין בתיק. ערעור התובעת על ההחלטה נדחה, וגרר גם הוא הוצאות נוספות לנתבע.

ד. פירוט טענות הצדדים ביחס לכל עילת תביעה

[נציין שהתאריכים המצוינים בכותרות הינם כלליים בלבד.]

58. [הושמט חלק זה בגרסה לפרסום]

תיק [1]

העניינים שבמחלוקת:

לטענת התובעת

59. הושלמה העסקה, שכן הנתבע חתם על הסכם מחייב (הצעה לרכישה, שאושרה על ידי המוכרת). ב-13 לינואר 2008, אישר הנתבע את העסקה לאחר בדיקת הנאותות שנעשתה (נספח יז לכתב ההגנה, תאריך המסמך 10 לינואר 2008).

60. הנתבע נסוג מן ההסכם שלא כדין. הסיבה לכך שנסוג מן ההסכם הייתה ירידת שער הדולר ביחס לשקל. ההסכם היה שקלי, וירידת ערך הדולר בצורה חדה באותם ימים פגעה בו משום שהכספים שלו היו בדולרים. אך לטענת התובעת עניין זה לא הצדיק חזרה מן ההצעה שהגיש ושהתקבלה על ידי המוכרים.

61. לטענת התובע, נקבע מועד לחתימה על החוזה, והוא הוכן לפרטיו. פרטים קטנים שלא נסגרו, היו בשיווי כולל של עשרות אלפי שקלים, ולא היו כאלה שמנעו חתימה על החוזה.

62. על כן, זכאי התובע למלא שכרו, בסך של מליון ₪ בתוספת מע"מ.

לטענת הנתבע

63. הוא לא היה מחויב לעסקה עם המוכרת, בשל כמה סיבות:
64. ראשית, ההסכם לא היה "סגור", והיו נושאים מהותיים שלא הוסכמו. לא התבצעה בדיקת נאותות רצינית ואף מה שנעשה העלה בעיות מהותיות. לא נקבעה אף שם החברה הרוכשת.
65. שנית, על פי הצעת הרכישה במתכונת בה חתם עליה הנתבע, הוא היה זכאי לחזור בו אם בדיקת הנאותות הייתה שלא לשביעות רצונו. בעניין זה – לטענת ב"כ הנתבע, נוסף בכתב יד של התובע תיקון על הצעת הרכישה, שלא בהסכמת הנתבע: בעוד שהנוסח עליו חתם התלה את הצעת הרכישה בשביעות רצונו של המציע – דהיינו הנתבע. בשונה מכך, על פי התיקון שנעשה בכתב יד נדרש שבדיקת הנאותות תתאם "למצגים שניתנו למציע", אך לא נדרשה שביעות רצונו של המציע. לטענת ב"כ הנתבע – התיקון נעשה על ידי התובע שלא בהסכמת הנתבע, דבר שהפך את ההצעה מכזו שאינה מחייבת את הנתבע, לכזו המחייבת אותו יותר. תנאי מתלה נוסף שהיה בהצעה, הוא חתימה על הסכם מפורט – גם תנאי זה לא התקיים. כמו כן, טען הנתבע שהחתימה בשמו על מסמך אישור בדיקת הנאותות ביום 13 לינואר – על ידי גבי ד', נעשתה שלא בהסכמתו והיא לא הייתה מוסמכת להתחייב בשמו. בנוסף, גם היא לא הבינה שמסמך זה מחייב והחתימה נעשתה בשל לחץ של התובע.
66. בנוסף, העסקה כלל לא הושלמה, שכן לא עברו אף אחד משלבי העסקה: גמירות דעת, זיכרון דברים, סגירת פרטים כמו שם הבעלים וכד', חתימה על הסכם מפורט, בדיקת נאותות, סגירת העסקה והעברת מסמכים, תשלום התמורה, העברת החזקה. כל אלו לא נעשו לטענתו.
67. **תביעה נגדית לצרכי קיזוז.** לטענת הנתבע, בפעולותיו (בעיקר שינוי הנוסח ועצם התיווך שנעשה בניגוד עניינים) הזיק התובע לנתבע, וגרר אותו להוצאה של כ-4 מ' שם ברכישת המניות של החברה המוכרת.
68. מחיר המניות צנח לאחר מכן, ועל כן יש בדבר נזק בשיעור של כ-4 מ' שם (לגבי מחיר המניות כיום היה שינוי במהלך תקופת ההתדיינות, ונציין שהעניין לא נזכר בסיכומים).
69. בדיונים (העניין לא נזכר בסיכומים), טען ב"כ הנתבע, כי תשלום של 4 מליון שם לרכישת מניות, היה מוטעה ביסודו, שכן אילו ידע הנתבע באותה עת את היקף חובותיו של המוכר, בוודאי שלא היה רוכש את מניות חברת ת' ולא היה עושה איתו עסקים.
70. עוד טען הנתבע, כי אין לתובעת זכות תביעה של שכר טרחה בתיק זה, שכן התובע פעל בניגוד עניינים, בכך ששימש בעסקה זו גם כעורך דינה של החברה המוכרת בלא שיידע על כך את הנתבע.

כלליות

71. לטענת התובעת מדובר על שעות עבודה על מגוון שירותים משפטיים שאינם כלולים באף אחד מן התיקים לעיל.
72. לטענת הנתבע מדובר בחיוב בעלויות תקורה. מדובר על היקף מופרך של סכומים וש"ע נטענות והוא מעבר לסביר ולנהוג ושהנתבע מעולם לא התחייב לשלמן. בכתב ההגנה הוסיף ב"כ הנתבע לטעון שהשירותים הנלווים, אמורים היו להיכלל ב"ריטיינר".
73. התביעה בסעיף זה היא: \$65,039 בתוספת מע"מ.

דין

ה. שכ"ט ללא סיכום

74. בתיקים – [...], דורשת התובעת שכר טרחה על פי שעות למרות שלא טענה או לא הוכיחה הסכם מפורש בכתב או בעל פה על שכר לפי שעות. לטענת התובעת גם אם לא סוכם על שכר, היא זכאית לשכר עבודה, ואת שכר העבודה יש לקבוע על פי שעות (ראו סיכומי התובעת סעיף 49 ואילך).
75. בתיק [3], יש הסכם כתוב על חיוב לפי שעות על פי תעריפים שנקבעו מראש. יש תיקים אחרים בהם לא הוכח קיומו אפילו של הסכם בעל פה. בית הדין יתייחס לתביעות אלו (למעט 3), כאילו לא הייתה התחייבות מפורשת "ברחל בתך הקטנה" לתשלום על פי שעות עבודה ועל התעריפים.
76. להלן נדון, מה הדין במקום בו לא נקבע דבר בין הצדדים.
77. ראשית, אין ספק שאדם שעבד עבור אחר, זכאי לשכרו. עקרון זה קיים אף באדם שאינו איש מקצוע (ראו רמ"א חו"מ סימן רסד סעיף ד) וכל שכן הדבר ברור ביחס לאיש מקצוע כפי שבנדון דידן.

כשלא נקבע שכר כלל – כפחות שבפועלים

78. יש לקבוע מהו השכר שיש לשלם כאשר לא נקבע במפורש ומראש שיעור השכר. וכך נפסק בשו"ע (חו"מ סימן שלא סעיף ג):
- השוכר את הפועל, ואמרו לו: כאחד וכשנים מבני העיר, מחשבין היתר שבשכירות (המחיר הגבוה בשכירות) והפחות שבשכירות (המחיר הנמוך בשכירות), ומה שביניהם נותן החצי, כגון אם היתר בשש והפחות בארבע, נותן להם חמש.

79. דהיינו, יש לשלם על פי השכר הממוצע (או הממוצע בין השכר הגבוה לשכר הנמוך ביותר, עיין סמ"ע במקום, ואין כאן מקום להאריך).

80. הכרעה זו, סותרת לכאורה את העולה מן הסוגיה בבא מציעא (דף עו ע"א), שכאשר יש פועלים שנשכרים בשלושה, ויש פועלים שנשכרים בארבעה, ולא קבעו שכר, זכותם לקבל רק שלושה. וכתב הרי"ף (שם, דף מו ע"א בדפיו) הטעם:

ואי אפילו איכא מאן דמיתגר [בתלתא ומאן] דמיתגר בד' לא שקלי אלא תלתא
דדעתיה דאיניש אתרעא זילא ועלייהו דידהו רמיא לגלויי ליה לבעה"ב דלא
מתגרינן לך אלא בד'.

81. לפי דברי הגמרא וביאור הרי"ף, כאשר לא נקבע שכר, יש ללכת על פי המנהג, וכשיש משרעת מחירים, מזמין העבודה משלם על פי המחיר הנמוך הנהוג. הסיבה היא שההנחה היא שמזמין העבודה חושב על המחיר הנמוך ביותר האפשרי, ואם הפועל רוצה יותר מזה, עליו להביע את רצונו בפני בעל הבית.

82. בערוך השולחן (ח"מ סימן שלג, סעיף ח), הביא טעם נוסף:

השוכר את הפועל ולא קצב לו מקח וגם בעיר לא היה מקח קצוב יכול ליתן לו כפחות
שבעיר דהבא להוציא עליו הראיה.

83. ובכל אופן, לכאורה יש סתירה בין ההלכות – האם קובעים על פי השכר הנמוך או לפי השכר הממוצע. בקצות החושן (סימן שלא ס"ק א) הסביר את ההבחנה בין שתי ההלכות:

ונראה דודאי כששוכר פועל בסתם ואינו מזכיר כלל לומר לפי דמים ששוכרין בעיר,
א"כ אין לו אלא כפחות ואפילו כמיעוט דזיילי וכמ"ש ריטב"א, אבל באומר "כאחד
וכשנים מבני העיר" דנחית לשומא של בני העיר דעתו אשומא דבני העיר

84. דהיינו, כאשר הצדדים הזכירו את העיקרון של 'שכר כפי שרגילים לשלם לפועלים', יש ללכת אחר השכר הממוצע – שכן זהו הפירוש של ההסכמה. אך כאשר לא נקבע שכר בכלל, כיוון שהאחריות של הפועל להבהיר את דרישותיו, וכיון שההנחה היא שהמזמין דעתו על השכר הנמוך, יזכה הפועל בשכר הנמוך הנהוג. להלן נתייחס למקרים בהם יש חריגה מן הכלל הזה.

האם יש מנהג לשלם שכר רק במקרה של הצלחה?

85. לטענת הנתבע, הנוהג בעסקאות נדל"ן הוא שערוך הדין מקבל שכר בכפוף להצלחת העסקה. על כן, התובעת אינה זכאית לשכר עבור עסקאות: [...] בעניין טענתו זו של ב"כ הנתבע, יש לציין שהנתבע לא תמך בראיות את טענתו בדבר קיומו של המנהג.

86. אומנם בית הדין מודע לנוהג זה בהסכמי שכר טרחה של מכירת דירות וכד', אך טענת התובעת שיש להבחין בין חוזים קטנים וסטנדרטיים כדוגמת חוזה מכר דירה, לבין חוזים מורכבים ומותאמים אישית משכנעת ביותר. החוזים והבדיקות המשפטיות הנדרשים בעסקאות הנדונות בתביעה זו, מורכבים, ייחודיים ודורשים שעות עבודה ומקצועיות בתחום הנדון. לכן, ככלל, אנו קובעים שלא הוכחה הטענה לנוהג כללי של תשלום עבור חוזי נדל"ן רק במצב של הצלחת הפרויקט בעסקאות גדולות ומורכבות.

87. בהיעדר מנהג, כאמור, הדין הוא שגם במקרה של אי ביצוע העסקה יש תשלום על העבודה.

88. **ההכרעה היא שבית הדין אינו מקבל את הטענה שככלל, השכר בעסקאות נשוא תביעה זו מותנה בהצלחת העסקה.** קביעה זו משמעותית בוודאי, לפרשות [...] בהן אין הוכחה שנקבע שכר. כאמור בפרשיות אלו אנו קובעים שיש זכות לשכר, ואין לומר שהוא מותנה בהצלחה בלבד.

שכר במקרה של עסקה שלא בוצעה, לאחר שסוכם במפורש על שכר גבוה במקרה של הצלחה

89. לכאורה ניתן להבחין בין מצב בו לא נקבע כלל שכר, לבין מצב בו נקבע במפורש שכר גבוה באם תתממש העסקה.

90. בפרשיות [...], מוסכם שהותנה שכר מסוים בכפוף להצלחה. לטענת התובעת, ב[3] יש זכות לשכר ראוי (לפי שעה, ולא של 1 מ' \$) גם אם לא הייתה הצלחה, ובפרשת [1], לטענתה היא זכאית לשכר מלא כיוון שהעסקה הושלמה אלא שהנתבע חזר בו לאחר השלמת העסקה. בעניין השלמת העסקה ב[1] נדון להלן.

91. מכל מקום בעניין זכות לשכר ראוי, לכאורה מן הסוגיה עולה, שגם כשהותנה שכר גבוה עבור הצלחה, אם לא הייתה הצלחה, עדיין זכאים לשכר ראוי. גישה זו נתמכת מן הגמרא והפוסקים. הגמרא במסכת בבא מציעא (דף קטז ע"ב), מדברת על מצב בו סחף הנהר שני חמורים של שני בני אדם. חמור יקר וחמור זול. בעל החמור הזול סיכם עם בעל החמור היקר שהוא ינסה להציל את היקר, ובתמורה ישלם לו חבירו את דמי חמורו הזול. ובהמשך הגמרא:

בעא מיניה רב מרבי: ירד להציל ולא הציל, מהו?

אמר לו: וזו שאילה, אין לו אלא שכרו.

92. דהיינו, אם לא הצליח להציל, אומנם אינו מקבל את שכרו המלא (דמי חמורו), אך מקבל שכר הראוי עבור המלאכה שביצע. וכך נפסק להלכה בשו"ע (חוי"מ סימן רסד סעיף ה). לכאורה ניתן ללמוד קל וחומר לנדון דידן. ומה בהצלת החמור, שהוא מצב בו הצלחת העבודה עשויה להיות תלויה בין היתר ביכולותיו ומעשיו של המציל, זכאי המציל לשכרו

גם אם לא הצליח (כיוון שברור מראש שאפשרות ההצלה עומדת בספק), וודאי אם כן שבמקום בו ביטול העסקה אינו נוגע ונובע בהכרח מהתנהלותו של עורך הדין אלא בעיקר מבחירתו של מזמין העבודה יהיה עורך הדין זכאי לשכרו גם אם לא יצאה העסקה לפועל.

93. אומנם, יתכן שיש להבחין בין המצבים: ראשית, משמע בסוגיה שקביעת השכר הגבוה בהצלת החמורים – לא נוסחה באופן מובהק כתלויה בהצלחה. כך עולה מסגנון התשובה – אין לו אלא שכרו. דהיינו רבי דוחה את ההווה אמינא שיזכה לשכר המלא (דמי חמור) והכרעת רבי היא – שהמציל זוכה בשכר הגבוה המלא שנפסק, רק אם הציל. בשונה, בנדון דידן, בשני המקרים אין ספק ואין חולק שנקבע שכר גבוה רק על הצלחה. בכגון זו, אפשר לכאורה לטעון ש"מכלל הן אתה שומע לאו". מכלל מה שנקבע במפורש שכר על הצלחה – אתה שומע שאין שכר במקרה של חוסר הצלחה.

94. הבחנה נוספת היא, שבאמור בסוגיית הגמרא – הפועל המציל, לא אמור היה לזכות בשכר גבוה במיוחד מבחינת סיכויי הרווח שלו. דהיינו, הוא דרש את דמי חמורו משום שכשהוא מתאמץ להציל את חמור חברו היקר הוא מוותר על המאמצים להשיג את חמורו. לכן קביעת השכר לא מבטאת רווח מיוחד. בשונה מכך, בעסקת [4] גם כאשר יש עסקה של כ-30 מ' דולר, שכר של 1 מ' דולר הוא גבוה במיוחד. בכגון זו אפשר לומר שהתובע לקח על עצמו סיכון, על מנת לזכות לסיכוי שבצידו. וכאמור, כיוון שבסוגיה דרישת השכר הייתה בסך הכל דמי חמורו שלו אותו יכול היה להציל, ולא מדובר בשכר גבוה במובן של נטילת סיכון על מנת להשיג סיכוי – הרי שלא ניתן ללמוד מן הסוגיה הכרעה בנושא שבמחלוקת.

95. אומנם, טענה התובעת שהשכר הגבוה במיוחד עליו סוכם בפרשית [4] היווה תמורה לא עבור העבודה המשפטית, אלא על הייזום, וכמו כן, שכר עבור עבודה עתידית כיו"ר הדירקטוריון. למרות זאת, שכר בשיעור כזה מהווה סיכוי שבהחלט ניתן לומר לגביו שאדם מוכן לקחת עבורו גם סיכונים. דהיינו, הרעיון של סיכוי אל מול סיכון, אינו בא לידי ביטוי במקרה שבסוגיית הגמרא, משום שהסיכוי (דמי חמורו שלו), אינו סיכוי לרווח, אלא רק להחזר דמי ההפסד שלוקח על עצמו בפועל זה שמנסה להציל את ממון חברו.

96. למעשה למרות הסברות לעיל (מהן עולה האפשרות לדחות את הראיות לחיוב בשכר), לא מצאנו בהלכה כל תמיכה בטענה שסיכוי תמורת סיכון מבטל את העיקרון הכללי שמגיע שכר עבור עבודה. אם מזמין עבודה רוצה להתחייב רק במקרה של הצלחה, עליו להתנות כך במפורש ולהיות מוכן להוכיח את הסכמתו של הפועל למצב החרגי. כשם שאם נעזרו הנתבעים ביועצים מקצועיים אחרים (רו"ח, אדריכל וכד') על מנת לבחון את ההיתכנות והכדאיות לביצוע העסקה, מן הסתם שילמו ליועצים את שכרם בלי תלות בעסקה, כך גם ביחס לעבודה המשפטית.

97. הכרעה זו מתחזקת בנידון דידן מההיקף הרחב של שעות העבודה שהושקעו בכל אחת מן התביעות. השקעה שכזו אינה רגילה להיעשות על דעת שלא לקבל תמורה אם מזמין העבודה יחליט שאינו מעוניין בעסקה. עם זאת, בהכרעה הספציפית בפרשת [4], יש הגיון לנכות חלק מן השעות, שעניינן עבודת תיווך לקידום העסקה, ולא עבודה משפטית, וכפי שיפורט להלן.

98. נוסף ונאמר, שלדעתנו בשתי העסקאות בהן נקבע שכר גבוה עבור הצלחה, אין לומר ש'מכלל הן אתה שומע לאו'. דהיינו, אין לומר שקיומו של הסדר במצב של הצלחה והעדר הסדר מפורש בעניין השכר במקרה של אי ביצוע העסקה, מהווה הוכחה שהכוונה היא שלא יהיה שכר. שכן, בפרשת ק' לא מדובר על הסכם שכר כתוב מפורש ומפורט- אלא הסכמה בעל פה לא מפורטת, אשר על כן, אין בסיס להניח שההסכמה הזו ממצה את מערכת היחסים בתיק זה. ובפרשת [1] אומנם היו הסכמים בכתב אך כפי שנבהיר להלן, ביחס להסכם הראשון, ייתכן מאוד שהתובע היה זוכה במלא תביעתו. ואילו ההסכמה האחרונה התקיימה כשהיה נראה לצדדים ברור שהעסקה לקראת סגירה. שיקולי ההכרעה בפרשה זו יפורטו במקומם.

99. למסקנה, התובעת זכאית לשכר עבור עבודתה, גם במקומות בהם נקבע שכר גבוה באם תתממש העסקה. (שיעור השכר יידון להלן).

קריטריונים הלכתיים לקביעת השכר – שאינו 'פחות שבפועלים'

100. כאמור, הכלל הוא שכאשר לא נקבע שכר, יש לשלם כפחות שבפועלים. עם זאת, מצאנו שהסכמים קודמים שבין הצדדים עשויים להשפיע על קביעת השכר.

הרמ"א (חו"מ סימן שלג סעיף ח) פסק בעניין חזן, שעבד במשך שנה בשכר מסוים והמשיך לעבוד שנה נוספת, בלא קביעת שכר:

שליח צבור שהשכיר עצמו עם מנהיגי העיר לשנה בתנאי כך וכך, ואחר כך השכיר עצמו לבני העיר הזאת עם מנהיגים שניים, ולא התנה, ודאי על תנאי הראשון השכיר עצמו.

101. דהיינו, יש להניח שהסכם השכר החדש זהה להסכם השכר עבור השנה השניה (ועיין ש"ך ס"ק מד).

102. בשו"ע מדובר על המשך של אותה עבודה בדיוק, לכן הסברא ברורה יותר. בענייננו, השכר עבור העסקה הראשונה לא נקבע על פי תעריף לשעה, וכמו כן, לכמה עסקאות נקבעו תעריפים שונים. על כן, לא ניתן לומר שבעסקאות [...], הייתה התבססות על עסקאות קודמות (כיוון שלא היו כאלה שנקבע בהם שכר לפי שעה במפורש). עם זאת,

סדרי הגודל של עלויות השכר המוסכמות, עשויים לסייע בקביעת השכר "הפחות שבפועלים" המתאים לסיטואציה שבין שני הצדדים דידן.

103. יש מקום להוסיף שיקול נוסף: בפועלים רגילים, הציפייה המלאה היא שיקבע השכר מראש, במפורש. בשונה, ישנם בעלי מקצוע שמקובל שהם הקובעים את התעריף. בתחום המשפט, ובייחוד במשרדים גדולים ומכובדים - המושג "התעריפים הנהוגים במשרדנו", הוא מושג מקובל. יתכן ששימוש בו אינו מיטבי, אך הוא מקובל. יש סברה לומר, שהמזמין עבודה במשרד כזה סומך על הקביעה של עורך הדין וכשאינו מסכים לדרך זו, על מזמין העבודה מוטל להביע זאת במפורש.

104. עניין נוסף שמשפיע על קביעת השכר הוא איכות העבודה. כאשר ברור מאיכות העבודה ששווייה גבוה מהשכר הנמוך ביותר של הפועלים, הרי שהפועלים זכאים לשכר בהתאם לאיכות העבודה. (ראו שו"ע חו"מ סימן שלב סעיף א, בסופו, בעניין 'מלאכתם ניכרת'). יש לציין שיש גם היגיון לתגמול גבוה יותר (לפחות מבחינת לפי שעות) כאשר מדובר על עסקאות גדולות, שאיכות גבוהה עשויה להפיק תועלת גדולה מאוד.

105. לדעת בית הדין, גם אם באים לקבוע את תעריף השעה לפי 'פחות שבפועלים', יש להתייחס גם לאיכות המשרד והיקף העסקאות הנדונות. נכון הדבר שיש עורכי דין (צעירים) שעובדים בשכר נמוך ביותר אך ניתן לומר, שאין מדובר כלל באותה מלאכה. האחריות על עסקאות ענק שכאלה, דורשת מיומנות ניסיון ואחריות, על כן, אין ספק שמחיר שעה ייבחן לפי תעריף מינימאלי לעבודה מסוג זה בה מתעסקים עורכי דין מנוסים, ולא לפי מחיר מינימאלי לשעת עבודה של כל עו"ד בשוק.

פסקי דין של בתי המשפט בישראל

106. התובעת ביססה את תביעתה בין היתר, על פסיקת בתי המשפט בישראל, והפנתה לכמה פסקי דין בעניין. דמיון קיים בין המשפט הישראלי ודין התורה בכך שנקודת המוצא הברורה היא שאדם אינו עובד ללא תמורה. עם זאת, ישנה הבחנה בין המשפט הישראלי לדין תורה בעניין שומת השכר. כפי שהביאה התובעת בסיכומיה, על פי סעיף 46 לחוק החוזים, יש לקבוע את השכר הראוי על "סכום שהיה ראוי להשתלם לפי הנסיבות בעת כריתת החוזה." בשונה מכך, נקודת המוצא על פי דין תורה, וכפי שהבאנו לעיל היא שכר "כפחות שבפועלים". על גבי נקודת מוצא זו, ישנן כאמור לעיל אומדנות שעשויות לשנות הנחת יסוד זו.

107. הדוגמה הדומה ביותר בה נקבע שכר במקרה של הצלחת העסקה, היא תיק ע"א 525/81 גזית ושחם חברה לבניין בע"מ נ' עו"ד רוזן ואח', שם בוצעה עבודה משפטית כהכנה לרכישת קרקע. לבסוף העסקה לא בשלה. בית המשפט אישר את הכרעת הערכאה הראשונה שקבעה שמגיע שכר ראוי. עם זאת, יש לציין כי השכר שנקבע באותו פסק דין

היה נמוך במיוחד – והוא נקבע על פי תעריפי המינימום שמפרסמת לשכת עורכי הדין, ממש כפי דין תורה – כפחות שבפועלים.

108. בע"א 136/92 ב-ע עורכי דין נ' ד"ס חברה לבנין בע"מ, מדובר על ליווי משפטי שנמשך מספר שנים, כאשר חלק ראשון של העסקה יצא לפועל (רכישת הקרקע). אלא, שלאחר הרכישה השתנו הנסיבות והרוכשת (מקבלת השירותים), לא מימשה את הנכס לבניה כמתוכנן. בסיטואציה כזו, מובנת הבחירה של בית המשפט לקבוע את השכר הראוי על פי חלק העבודה שנעשתה ביחס לכלל העבודה המשפטית ולשווי התמורה המצופה. וזאת בשונה ממצב בו לא נחתמה כלל עסקה, ועל כן אין לדמות בין פרשה זו לתיקק'.

109. לצד האמור, יש לציין את הביקורת המופנית בפסק דינו של כבוד השופט ריבלין בע"א 9282/02 כלפי עורך הדין שאינו חותם על הסכם שכר טרחה מפורט, ואת ההשלכות המשפטיות בעניין:

כאשר בוחנים את טענות הצדדים בדבר השכר הראוי, יש לדעתי לזקוף לחובתו של המשיב את העובדה כי לא דאג לעריכת הסכם שכר טרחה.

110. גם בענייננו, בתיקים רבים התובע לא החתים על הסכם כתוב (אף שלטענתו הוסכם במפורש על סכום מסוים) ואף לא דאג לתיעוד כתוב של ההסכמות. בנוסף, הוא לא טען, בוודאי שלא הוכיח שבשנת 2006, לפני העבודה בתיקי [...], הציג בפני הנתבע את תעריפי השעות המדויקים והבהיר שהשכר אינו תלוי בהצלחת העסקאות. את עיקר האחריות על נושא חוסר התיעוד וההחתמה על חוזים אנו מטילים על התובע וזאת למרות שלטענתו הדבר נבע מסגנון עבודתו של הנתבע.

הכרעה בעניין קביעת השכר במקום שלא נקבע מראש

111. טענת התובעת היא, שברור שהשכר הוא על פי שעות ועל פי התעריפים הנהוגים במשרד, שהם נגישים לדורש אותם בכל עת. אמנם נציין, שאין שום אינדיקציה שהתעריפים הוגשו לנתבעת באופן מסודר כדי שיאשר אותם או שינהל מו"מ בעניין.

112. כאשר בא בית הדין להכריע בסוגיה זו, עומדות בפניו שתי שאלות. הראשונה היא דרך קביעת השכר – האם אכן על פי שעות. השאלה השנייה היא – קביעת התעריף לשעה.

113. בעניין שכר על פי שעות - ידוע הדבר ששכר על פי שעה מהווה דרך עיקרית בקביעת שכר בתחום השירותים המשפטיים. אנו מקבלים כסבירה ביותר את הטענה שכך נוהגת התובעת ככלל כאשר לא נקבע אחרת במפורש. מצד שני, לאור אופיו של הנתבע ייתכן מאוד שאילו היו קובעים הצדדים שכר מראש עבור בחינת עסקאות שלא יצאו לפועל, הנתבע היה מעדיף דרך תמחור אחרת (לדוגמה קביעה מראש של סכום מוסכם מראש

עבור הבדיקות המשפטיות והכנת החוזים). כך עולה גם מדברי התובע בעניין זה בפרוטוקול דיון 1, עמוד 3. אך לאחר מעשה, נראה שהדרך המתאימה ביותר היא לשלם על פי השעות שבוצעו בפועל, כיוון שהוא תעריף מדיד ושעומד ביחס ישר להשקעה של התובעת. בנוסף – יש להבחין בין מבט לכתחילה לבין מבט בדיעבד: במבט מראש, כל אחד מן הצדדים יכול לבחור ולקחת סיכון בכך שישלם יותר או פחות מן העבודה בפועל [לדוגמה, בתיק ... טוענת התובעת שהשקיעה הרבה יותר שעות מן המחיר עליו סוכם, ומאידך גיסא בתיק [] טוען ב"כ הנתבע שהשכר שנקבע הוא הרבה מעבר לשעות העבודה הנדרשות לפתרון הבעיה]. במבט לאחור, קביעת שכר על פי שעות מבטאת באופן הסביר ביותר את התמורה ההגונה בהתאם להשקעה. לסיום נציין, שב"כ הנתבע, לא הציע שיטת חישוב אחרת.

114. לכן, לסיכום, אנו קובעים שככלל, השכר בתיקים בהם לא נקבע שכר או לא הוכח, ייקבע על פי חישוב שעות.

115. עם זאת, מצד אחד, בית הדין אינו מקבל את הדרישה לתביעת שכר מלא על פי השיעורים 'הנהוגים' במשרדו, בשל כמה שיקולים. ומצד שני, אין הצדקה לזכות רק בסכום על פי תעריפי המינימום של לשכת עורכי הדין, וזאת מחמת כמה שיקולים:

116. א. הכלל הוא כאמור – שיש לשלם כ'פחות שבפועלים'. אולם, כפי שהבהרנו לעיל, יש להתייחס גם לאיכות העבודה שמקבלים במשרד התובע – ומדובר במשרד מקצועי ומכובד.

117. ב. כידוע, אין ספק שהסכומים 'הנהוגים' אינם בדווקא הסכומים הנהוגים בפועל, אלא מבטאים את המחיר המלא. מכאן, הדברים נתונים למשא ומתן.

118. ג. אין ספק שכשהנתבע בחר במשרד זה, הוא ידע שמדובר במשרד בעל מוניטין ושהמחירים הנהוגים בו אינם הנמוכים ביותר בשוק. הסכמתו לסכום של \$250 לשעת עבודה בתיק [3] מבטאת ידיעה זו (אומנם, כאמור, סכום זה לא יכול להוות אינדיקציה ישירה לתיקים אחרים, ובמיוחד לעבודה לפני אותה הסכמה).

119. כמובן, שבעניין כזה (ובעניינים אחרים שבתיק זה) לא ניתן לקבוע קביעה חד משמעית. עם זאת, אינדיקציה למחיר המינימום שהמשרד עשוי לדרוש יכולה להיות הצעתו של התובע לנתבע (במכתב מיום 16 במרץ 2008; נספח 9 לכתב התביעה), להחליף את חיוב הריטיינר בחיוב לפי שעות עבודה, בהנחה של 40%.

120. על כן, למסקנה אנו רואים לנכון, בדרך של פשרה הקרובה לדין לקבוע את המחיר לשעה, בכל מקום שלא נקבע המחיר, על שיעור של 60% מן המחיר המלא הנקוב.

ו. נאמנות התובעת בעניין היקף שעות העבודה

121. בחלק מהתיקים תביעת השכר או קביעת בית הדין היא שיש לחייב על פי שעות עבודה. הנתבעים טענו שאין לקבל את דיווחי השעות של הנתבעת כאמינים. בחלק מן התיקים טען ב"כ הנתבע שהיקף שעות העבודה המדווחות אינו סביר, הוא מוגזם ביותר ואינו מתאים כלל לעבודה שבוצעה.

מחלוקת על שיעור השכר שנקבע

122. נציג בקיצור את הסוגיה ההלכתית שמתייחסת למקרים דומים, וניישם את ההלכה במקרים שלנו. נציין מראש שהיישום משתנה במקצת ממקרה למקרה.

123. על סמך הגמרא (שבועות מו ע"א) פוסק השולחן ערוך (חושן משפט סי' פט סע' ד):
בעל הבית אומר: 'שתים קצצתי לך', והשכיר אומר: 'שלושה קצצת לי', המוציא מחבירו עליו הראיה ... בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ.

124. דהיינו, הפועל אינו נאמן במחלוקת על השכר שנקבע. לכאורה אין הבדל בין מקרה בו יש מחלוקת בין הצדדים מה השכר שסוכם לבין מקרה שהשכר נקבע על בסיס שעות עבודה והצדדים חלוקים לגבי היקף שעות העבודה שבוצעו בפועל. בשני המקרים לכאורה יש לומר את הכלל הרחב של "המוציא מחבירו עליו הראיה".

125. אלא ששונה נדון דידן מהנדון בגמרא ובשו"ע שם מדובר על נתבע שמכחיש את התובע בטענה המבוססת על ידיעה ברורה, מה שאין כן בנדון דידן שאין הנתבע יודע כמה שעות השקיעה התובעת בעבודתה אלא טוען שאינו מאמין לתובעת (יש מקום לחלק את התביעות האלה לחלקים שונים – לגבי חלק מהשעות, הנתבע בטוח שלא הושקע כל כך הרבה זמן, דהיינו טענת ברי, ואילו על חלק מהשעות הוא אינו יודע, דהיינו שמא). במקרה שהנתבע טוען טענת שמא, המצב מסובך. מצד אחד, אנחנו פוסקים באופן כללי, שכאשר התובע טוען ברי והנתבע שמא, עדיין אומרים שהמוציא מחבירו עליו הראיה ואין הנתבע חייב לשלם (שו"ע חו"מ סי' עה סע' ט). מצד שני, במקום שהנתבע מודה במקצת מהחיוב ואומר שמא על שאר החיוב, פוסקים שמכיוון שחייב שבועה דאורייתא עקב הודאתו במקצת, ואינו יכול להישבע לגבי השאר שהרי אינו יודע מה אירע, הוא חייב לשלם (שם, סע' יג). אולם, במקרה שאין הנתבע יכול לדעת, אין מחייבים אותו בגלל חוסר ידיעתו (עיין סמ"ע סי' עה ס"ק מא ושו"ך סי' עה ס"ק נד).

126. הבחנה נוספת היא, שבנדון דידן אין מדובר במצב בו באופן מקרי אחד הצדדים אינו יודע, אלא שכך תוכנן מראש, וכפי שנבאר להלן לעובדה זו משמעות.

הדין כאשר אחד יודע, ואחד אינו יודע – נאמן בשבועה

127. במצב בו מזמין עבודה לא יודע כמה שעות עבודה ישקיע העובד, ומראש הוא יודע שלא יוכל לדעת זאת ולמרות זאת נכנס להסכם עמו, ההלכה שונה מהאמור לעיל.

128. השולחן ערוך (ח"מ סי' צא) מדבר על מקרה בו בעל הבית ביקש מחנווני לתת מוצרים לפועליו כפירעון שכר עבודתם, והבטיח לחנווני שישלם לו עבור המוצרים (סוגיית חנווני על פנקסו; משנה שבועות מה ע"א). בסופו של דבר הפועלים טענו שלא קבלו את המוצרים והחנווני טען שסיפק את המוצרים ושמגיע לו החזר. המשנה מונה את נדון זה בין 'הנשבעין ונוטלין'. הפועלים נשבעים שלא קיבלו, וגובים מהבעלים כאילו לא קיבלו מוצרים מהחנווני, וגם החנווני נשבע שנתן ומקבל מן הבעלים תשלום כאילו נתן המוצרים לפועלים. התשלום לחנווני הוא חידוש הלכתי, שכן אף על פי שלא ידוע לבית הדין שבעל הבית היה חייב לו אי פעם, הוא מקבל על סמך שבועתו בלבד ללא ראיה אובייקטיבית.

129. בהמשך להלכה זו, כותב הרמ"א (ח"מ סימן צא סעיף ג'):

מי שהוציא הוצאות על נכסי חבירו ברשות חבירו ותובע ההוצאות והנתבע אינו יודע (כמה) – נשבע התובע ונוטל. והוא הדין בכל מידי דהאי ידע והאי לא ידע, נשבע האי דיידע.

130. הדברים מבוססים על דברי המרדכי (כתובות סי' רט) המתייחס לסוגיה של בעל המוציא הוצאות על נכסי אשתו ואחר כך התגרשו, שהבעל מקבל החזר על מה שהוציא ובלבד שישבע על כך. בסוגיה זו חוזר אם כן העיקרון שכאשר אחד יודע והשני לא – נאמן היודע להוציא תשלום בשבועה.

131. המפרשים דנו בסתירה לכאורה בין הכרעה זו, ובין הדין שנפסק במקרים אחרים בהם התובע צריך להוכיח כמה הוציא כדי לזכות בתביעתו (עיין רמ"א סי' יד סעי' ה' ושולחן ערוך סי' צג סעי' טו). לדוגמה, כאשר אדם נאלץ להוציא כספים על מנת להביא סרבן לדין, נפסק שאומנם הוא זכאי להחזר הוצאות, אך הוא צריך להוכיח את הוצאותיו (סימן יד, סעיף ה'). הסמ"ע (סי' צא ס"ק טז) הבחין בין המקרים באופן דלהלן:

שאני התם דההוצאה היתה בעל כרחו של הסרבן מה שאין כן הכא דהוציא עליו לטובתו.

132. כאשר אדם מוציא כסף לטובת חבירו – אין צריך להביא ראיה אלא די בשבועה בלבד. אך במקרים אחרים, גם אם הוא זכאי לקבל את הוצאותיו, עליו להביא ראיות על היקף ההוצאות.

133. השי"ך (סי' צא ס"ק כג) מחלק באופן קצת שונה:

שאני הכא שהיה ברשות חברו מתחלה, הימניה חברו בשבועה.

134. לפי הש"ך יסוד הדין הוא ההנחה ההלכתית שאדם שמבקש מחברו להוציא הוצאות, האמין לו – דהיינו קיבל על עצמו לשלם על פי הדיווח של חברו. הנתבע הסכים מראש לתת אמון שהרי מראש ביקש מהתובע להיכנס למצב זה שאמור לחייב אותו בלי לדרוש ממנו להוכיח את הדברים (יש לציין שמדובר במקרה שידעתם של גורמים ניטרליים אינה זמינה כל כך). בשונה מכך לפי הסמ"ע די בכך שהמוציא הוצאות עבד לטובתו של החייב בכדי שהוא יהיה נאמן לישיב ולטול, כל עוד הוא יודע כמה מגיע לו והנתבע אינו יודע.

135. למרות שבשתי הסוגיות מדובר על הוצאות, ובנדון דידן מדובר בעיקר על שכר עבודה, נראה שהדברים נכונים גם בנדון דידן. במקרים שבהם הנתבע הסכים לשלם לתובעת על פי שעות העבודה והתובעת טוענת למספר שעות מסוים, באופן כללי היא אמורה להיות נאמנת (ובעניין השבועה נדון להלן).
אלא שיש לדון בכמה הסתייגויות:

136. **האם טענת התובעת היא טענת ברי?** הסתייגות אחת היא שהתובע אינו מתבסס על ידיעה אישית ברורה אלא שהוא מפיק את המידע על פי רישום שעות של עורכי דין במשרדו, דבר שלפי טענת הנתבעים, בדרך כלל הוא מנופח לטובת המשרד ולרעת הקליינט.

137. אמנם, באופן כללי רישום פרטים על ידי בעל מלאכה יכול להיחשב ידיעה מהימנה לעניין זה, וכפי שנפסק בשולחן ערוך (חו"מ סי' צא סעי' ה'):
יש לדון על פי פנקסו של אדם שרגיל לכתוב ענייניו ואפילו להוציא מיתומים קטנים היכא דיש רגלים לדבר שמה שכתוב בפנקס הוא אמת

138. לא ראינו הוכחות להתנהגות לא מקצועית של עובדי התובעת, ולא הוכחו שקר או תרמית בעבודתם, הן במהלך עבודתם מול הנתבע והן בהופעותיהם הרבות בפני בית הדין. הוצגו בפנינו הרבה רישומים מסודרים של שעות עבודה מפורטות (עם הסברים תמציתיים של העבודה הספציפית שבוצעה), וכמקובל במשרדי עורכי דין מקצועיים רבים. אנו מקבלים את הטענה, שהיא נכונה כידיעה כללית, שרישום שעות במשרדים גדולים נעשה כחלק משגרת העבודה של ניהול העבודה והעובדים. לכן דוחות אלה דינם ככתיבה בפנקס, ויש רגלים לדבר שהכתוב אמת. אין זה אומר שלא נהוג לעגל שעות כלפי מעלה או להוריד הפסקות מרישום השעות. מאידך, המסכים לחיוב על פי שעות יכול לשער מראש שזה מה שיהיה, ואם כן יש לומר שתופעה זו נלקחה בחשבון כאשר הוחלט על הסכם העבודה. נציין עוד, שהתובעת הביאה לעדות את עו"ד ב', שהעיד באופן כללי על היקף שעות העבודה. עו"ד ב' אינו עובד כיום במשרד התובעת, ואינו נחשב כנוגע בעדות.

139. **לסיכום, טענה מתוך תרשומות ש"ע, דינה כטענת ברי.**

140. **תביעות בהן שעות העבודה מרובות ביותר** – ביחס לכמה תיקים (ביניהם [3]) טען התובע שהשעות הנתבעות הן 'מופרכות'. אם היה בסיס לטענה זו, הרי שהיה בה כדי לפגום בעקרון שהתובע אמור להיות נאמן בדיווח השעות. שכן, הפתחי תשובה (חו"מ סי' צא ס"ק ד) מביא משו"ת עבודת הגרשוני סי' יט שדן במקרה שיש חשש מבוסס במידה מסוימת לזיופים ברישומים (ב"פינקס"). בשו"ת עבודת הגרשוני מעלה את האפשרות לפסול את כל נאמנותו של הרושם עקב כך, ולומר שלא על דעת התנהגות כזאת נתן בו הצד השני אמון.

141. בנדון דידן, יש תיקים בהם ב"כ הנתבעים טען בתוקף לא רק שלא הוכחו היקפי העבודה הנתבעים אלא שהם לא ייתכנו – כך כאמור, לדוגמה בעניין ר"ס. היה מקום לומר שאין זה כמקרה של טענת שמא שבהם דברו הפוסקים במקורות הנ"ל.

142. אלא שלא נראה לקבל את טענת ב"כ הנתבעים. לדוגמה, הטיפול בתיק [3], שיש בו מאות שעות, התפרס על פני כמעט 3 שנים (כפי שנראה להלן, מדובר גם בחיבור של שני שלבים שונים בטיפול בתיק זה). על כן, יש סבירות להיקף השעות. צריך לזכור שהסכומים המדוברים בעסקאות התובע עולים יחדיו לכדי מאות מיליוני שקלים. אין ספק שהנתבע רצה גם רצה שיוקדשו לטיפול בענייניו שעות ככל שנדרש. במסמך פירוט שעות העבודה מתואר תוכן כל שעת עבודה או אף חלק שעה (בכותרת). כמו כן, כפי שכתבנו תיעוד שעות העבודה היה גם על מנת לעקוב אחר עבודת עורכי הדין במשרד. כל אלו מחזקים את הסתמכות על התרשומות.

143. בנוסף, כאמור, טענות הנתבע וב"כ אינן טענות וודאי - הנתבע עצמו, לא רכש את אמונו של בית הדין בלשון המעטה. ב"כ הנתבעים, לא היה מעורב בניהול התיקים באותו שלב. אילו היה בא כח הנתבעים מנתח את פירוט השעות ותוקף את המסמכים באופן נקודתי ומשכנע, הייתה מוטלת על בית הדין חובה לבחון את הדברים לעומקם ולדון בדברים. לא נעשה כך. להיפך, מצד התובעת הוצגו בפנינו חומרים משפטיים בהיקפים נרחבים, ולא נמצא ערעור משמעותי על טענות התובעת בעניין היקף השעות.

144. **למסקנה – לא מצאנו ערעור על דיווחי השעות, שפוגע באמינותם.**

145. **שיהוי התביעה** - הפתחי תשובה (שם) מביא את שו"ת החתם סופר (חלק חו"מ סי' עח) שדן במקרה שהטענות על הוצאות עלו זמן ניכר אחרי שהוצאות הוצאו לפי הטענה. החתם סופר כותב שאין היגיון שיוכל המוציא הוצאות להעלות את תביעתו במשך זמן בלתי מוגבל. בנדון דידן נשמעה טענה דומה מפי הנתבעים וב"כ.

146. נושא זה נדון להלן בפרק הבא, תחת הדיון בדין מחילה.

147. **נאמנות במקום בו לא משביעים** - הרמ"א שהבאנו לעיל (חו"מ צא, ג) כותב שעל מנת לזכות בתשלום ההוצאות, חובת התובע להישבע (ולא ניכנס לדיון הפוסקים האם או

מתי מדובר על שבועה חמורה והאם או מתי מדובר בשבועת היסת). בזמננו, אין נשבעים בבית הדין. בעניינים אחרים, הנוהג הוא שכאשר על פי ההלכה יש שבועה, בסמכות בית הדין לחייב סכום מסוים (בשבועה בה נפטר אדם מחיוב), מתוך התפיסה שאדם היה מוכן לשלם על מנת שלא להישבע. עולה השאלה, האם עלינו להפחית מהסכום בו זוכה התובעת על פי הנוהג שבפשרה "פודים" את השבועה על ידי התפשרות כספית מסוימת?

148. **נראה, שבאופן הרגיל כאשר הוסכם מפורשות שישלם לפי שעות עבודה אין להפחית את השכר בטענה שכיום לא ניתן להישבע.** – שהרי אם כן לא נהיה הוגנים כלפי מי שמגיע לו החזר הוצאות או במקרה שלנו כאשר מגיע לעובד שכר עבודתו, בגלל שבימינו לא נוהגים להישבע. הרי לא סביר שהעובד יעמיד עדים של ממש בכל מקרה, ואם כל טענה כנגד העובד תתקבל ולו באופן חלקי, נמצא לוקה מידת הדין. לצד זאת, נראה שחובתו של עובד לפי שעות, להגיש דו"ח שעות מסודר שמתבצע תוך כדי עבודה. טעם לכך שכיום יש נאמנות בלא שבועה הוא שיש להניח שהנאמנות שניתנת מושפעת מהמציאות המשפטית והעסקית: כשם שבעבר ההנחה הייתה שיש ליצור דרך בה המוציא הוצאות יהיה נאמן (שלא כן, לקתה מידת הדין כנ"ל), והדרך לבירור הדברים הייתה באמצעות שבועה, כיום, שאין נשבעים – כאשר נקבע שכר לפי שעות, ההנחה היא שמצד אחד העובד נאמן גם בלא שבועה, אך מצד שני העובד נדרש לתמוך את טענתו באופן הנהוג. אם יש דברים המעוררים את חשדו של בית הדין, כמובן שאין ליישם את העיקרון.

149. **למסקנה – בימינו, כשהוסכם על שכר לפי שעות ויש דיווחי שעות שנראים כמהימנים ושנכתבו תוך כדי העבודה המשפטית, ניתן להסתמך עליהם, גם בלא שבועה.**

האם יש מקום להבחין בין תביעות שונות שלפנינו?

150. בפרשת [3], אין חולק שיש הסכם שכר לפי שעות, אלא שנחלקו הצדדים על קביעת השעות. בתיקים אחרים התביעה היא לפי שעות אף שלא הוכח שהוסכם מראש על שכר לפי שעות.

151. במקרים בהם מודה התובעת שלא היה סיכום מראש אבל בהתאם לנסיבות זו הדרך הנכונה להעריך את גובה שכר הטרחה המתבקש, יש לדון האם ניתן להסתמך על רישומי השעות. במבט ראשון הדבר תלוי במחלוקת הסמ"ע והש"ך המוזכרת לעיל, שהרי מחד - התובעת פעלה לטובת הנתבעים (ולפי הסמ"ע די בכך) אבל מאידך כיוון שלא הוסכם מראש על חיוב לפי שעות, אין ביטוי לכך ש"האמינו" בעניין היקף השעות (כפי שדורש הש"ך). אם התובעת הייתה יכולה להוכיח שדרכו של הנתבע היה להאמין לה תמיד, היה מקום לומר שגם הש"ך יודה. אך המציאות היא שהתנהלות הנתבע בעניין קביעת השכר ותשלומו אינה מביעה נכונות לשלם על פי הצהרותיו ודרישותיו של התובע. משקל הלכתי לשיטת הש"ך, יבוא לידי ביטוי בהתייחסות לפשרה להלן בסמוך.

152. עם זאת, ההסתמכות של בית הדין על רישום השעות יכולה להיות, לא מכח נאמנות אישית של הטוען, אלא מכח פסק השו"ע (חוי"מ סי' צא סעי' ה) שהבאנו לעיל, הקובע שניתן להסתמך על רישומים בפנקסו של התובע, כשיש רגליים לדבר שהוא אמת. בענייננו, ב"כ הנתבע תקף את דיווחי השעות באופן כוללני ללא ביסוס, ולא הוכיח אי דיוק או בעיה מהותית במסמכי השעות של התובעת.

153. נציין, שבתיק ת"א 199-09 עו"ד רסל נ' דור, הפחית בית המשפט את שיעור השעות שדווחו ב%25. אך שם, לא הוגשו רישומי שעות, אלא נטען שעבדו 200 שעות כהערכה בלבד (ראו פסקה 17 לפסק הדין). בסיטואציה כזו, טענת תובע תלויה בנאמנותו בלבד. לעומת זאת, כאשר יש רישום שעות שמתבצע תוך כדי עבודה ונעשה לצרכים אחרים – יש בסיס איתן להסתמך על רישום השעות.

154. למסקנה, אנו מכריעים שבנדון דידן, גם בתיקים בהם לא הייתה הסכמה מפורשת לחיוב על פי שעות – יש להסתמך על תרשומות השעות שהוגשו לבית הדין. בהכרעה זו בית הדין מסתמך בין היתר על כך שבתעריף השעה, ביצע בית הדין הפחתה משמעותית ביותר – וקבע שהתובעת זכאית רק ל%60 מהתעריפים הנהוגים. פשרה זו עשויה לכלול בתוכה גם אי דיוקים אפשריים בדיווחי השעות. הבסיס ההלכתי לעיקר הדין הוא שיטת הסמ"ע והמקצועיות של פירוט השעות בעיני בית הדין, שכן נעשו תוך כדי עבודה ושלא לצורך התביעה שבפנינו.

ז. מסמכי דרישת שכ"ט – האם מהווים ראיה או מחילה על מה שלא נכתב בהם.

155. ב"כ הנתבעים הדגיש פעמים רבות שממכתבים ומסמכים שונים (שיפורטו להלן) של התובע בעניין דרישות שכר, אפשר להסיק שמה שלא נתבע אינו חוב קיים. לדבריו, יש הסברים שונים לאפשרות שעל תיקים שהתובעת בודאי עבדה לא הגיע בעת כתיבת מסמכים אלה (תשלום: א) אף פעם לא היה חיוב משום שהוסכם שהשכר כפוף להתממשות העסקה או כלול ב'ריטיינר'; ב) השכר שולם (בתוך 1.6 מ' שו); ג) הסכום הנשאר נמחק במסגרת וויתורי חוב כמחילה. לפי הנתבעים המסמכים מהווים הודאה או לפחות הוכחה שאחת האפשרויות האלה נכונה. בחלק מהתיקים אפשרות א' מתקבלת על הדעת ובחלק אחר לא, וכל תיק יידון בנפרד להלן.

טענת פרעתי

156. במקרה של חוב מוכח, בענייננו התובע טוען ודאי שלא נפרע ולנתבע יש ספק אם פרע, הדין הוא שהנתבע חייב לשלם, בגלל שאין ספק פרעון מוציא מידי חזקת החיוב (שו"ע חוי"מ סי' עה סעי' ט).

157. בענייננו, נפרעו כ-1.6 מ' ש. לגבי האפשרות של פירעון, אנחנו נתקלים במחלוקת נוספת בין העמדות. התובעת מציגה טבלאות של התשלומים שקיבלה מהנתבעים והסבירה לאיזה תיקים לטענתה מתייחס כל תשלום, זאת בהסתמך בעיקר על מס' תיקים המצויינים במסמכים. לכן במקרים שבהם החיוב מוסכם, או כשבית הדין קובע שהסכום שמגיע לתובעת הוא מעבר למה שנרשם בספריה ששולם באותו תיק - טענת התובעת נחשבת כטענת ברי שקיים חוב.

158. לעומת זאת, הנתבע לא הציג גרסה סדורה שמסבירה על מה שילם ולא ביסס באופן מפורט ומשכנע את טענתו ששילם עבור אותם דברים שטען שיש לכלול בסכום ששילם. (אומנם, ב"איני יודע אם פרעתיד" ב'שמא טוב' נחלקו האחרונים האם חייב לשלם כמבואר בפתחי תשובה סימן ע"ה ס"ק י', אך לא ניתן להתייחס לחוסר הידיעה של התובע כ'שמא טוב', משום שמי שמשלם אמור לדרוש ולדעת עבור מה שילם, ועבור מה לא שילם).

159. בבואנו לבחון את מעמדה של טענת פרעתי שנאמרה בפי הנתבע, יש לתת את הדעת על עדותו ומהימנותה. בעניינים רבים השיב הנתבע שאינו זוכר. הדוגמה הראשונה היא כאשר נשאל בדיון הראשון מה נקבע כשכר טרחה בתיק הראשון – הוא השיב: "אני אבדוק. אני לא זוכר" (דיון 1, עמוד 12). נציין שמדובר על העסקה הראשונה שנעשתה בין הצדדים, ויש הגיון רב לזכור, איך התחילה מערכת היחסים ועל בסיס איזו עלות. בדיון 2, נשאל הנתבע על ידי התובע (דיון 2, עמוד 19):

160. תובע – אנחנו סיכמנו, אתה ואני, שבתיק [] אתה תשלום לנו 250 אלף פלוס מע"מ ובנוסף של 100 אלף דולר זה נכון?

נתבע - האם יש מסמך שאני חתום עליו?

תובע – סיכמנו זאת בלחיצת יד ובנשיקות

נתבע - אתה משקר.

לגבי [1] התחשבנו, שילמתי.

אב"ד- כמה שילמתי?

נתבע - שני מיליון ש"ח לגבי הכל.

161. לדעת בית הדין – התגובה "האם יש לך מסמך שאני חתום עליו?" היא מתחמקת. מותר לומר איני זוכר (אם כך הם פני הדברים), אך אין לדחות את הטענות בטענה – וכי יש לך הוכחה. וכי יש בידי הנתבע מסמך אחר שהציג הנתבע בעניין זה, הסותר את טענת התובע? אלא שמסתבר שעד כמה שסוכם משהו, הרי הסכם שכר הטרחה בעניין זה הוסכם בעל פה. בעניין הסכם בעל פה, טען הנתבע - 'אתה משקר'.

162. בהמשך הפרוטוקול (דיון 2 עמוד 19) לכאורה מציג הנתבע טענה עובדתית ולא מתחמק מתשובה. הוא טוען כי ההסכם היה על 150 א' דולר. עוד הוא טוען שעיקר שכר הטרחה עבור תיק זה שולם לעו"ד אחר, והוא אף טוען שאותו עו"ד הוא שניצח בתיק. מהקשר הדברים נראה שזהו ההסבר לגובה שכר הטרחה (שהרי גם אותו עו"ד קיבל שכר טרחה בתיק זה לפני שהעביר את התיק).

163. עורך דינו של הנתבע, הסביר את דבריו, שעדותו של אותו עורך דין אחר היא שסייעה להכרעת הדין. אין ספק שנאלץ להבהיר זאת, לאור התמיהה בטענת הנתבע עצמו. זהו הסבר דחוק מאוד. ומצד שני ברור, שפעילות התובעת היא שהביאה להצלחה בתיק???. לאור האמור, אנו לא רואים את גרסת הנתבע בעניין זה כגרסה יציבה ומשמעותית.

164. מספר הפעמים שענה הנתבע שאינו זוכר הוא גבוה מאוד (כעשר פעמים), דבר שפוגע באמון של בית הדין גם באותם דברים שהוא טוען בדרך של טענת ברי.

165. למעשה, לאור התשובות החלקיות ביותר, שניכר בהן ניסיון התחמקות, יש מקום להחיל את דברי הרמ"א (חו"מ סימן עה סעיף א):

הגה: ואם אינו רוצה לברר דבריו, אם נראה לדיין שיש רמאות בדבר - יפסיד.

166. לגבי הטענה בדיון 1 שהתשלום של דצמבר 2008 היווה סגירה מלאה של החוב – ראו להלן בפרק הסמוך.

167. לסיכום, הן מכח הטענות שאינן מבוררות, ובצירוף העובדה הברורה שלא היה תשלום מסודר ושיטתי אלא שהתשלומים הגיעו לאחר משאים ומתנים, אי אפשר לומר שיש טענת ברי על תשלום מלא של החובות.

טענת מחילה או הסדר פשרה

168. לגבי חלק מהתיקים טענו הנתבעים, (באמצעות בא כוחם או שנאמרו הדברים מפי העד מר ג'), שהייתה מחילה כחלק מהסדר תשלום. טענת המחילה נטענה בגוונים שונים: או שהוסכם כך במפורש או שכך משתמע מחוסר התביעה כאשר הצדדים הגיעו לסיכום שעל פיו ישלם הנתבע סכומים מסוימים על תיקים מסוימים. דוגמה בה נטען לפשרה שנעשתה במפורש היא תיק הארנונה. מר ג' העיד שאמנם היה הסכם כתוב לחיוב מסוים בתיק הארנונה, אבל הנתבע הרגיש שזכותו להתנער ממנו. התובע הסכים להנחה לא-מבוטלת והנתבע שילם את החלק שסוכם אחר המחילה. מר ג' התרעם על הנתבע שהעז לחזור בו מהסיכום. אלא שצריכים לדון אם להתייחס למתן הנחה כפי שתיאר אותו מר ג' ואף אם נקבל עובדתית את דבריו, כאל מחילה מחייבת, וזאת מאחר שמדובר בהסכמה לפשרה לאור סירוב תשלום בלתי ראוי בעליל, וכפי שיוסבר להלן.

פשרה שהושגה בדרכים לא הוגנות

169. בעניין הסכמה לפשרה בבית הדין (שמבוססת על העיקרון של התחייבות ומחילה הדדית) כותב השו"ע (ח"מ סי' יב סעי' ו) :

מי שתובעים אותו ממון שהוא מוחזק בו אסור לבקש צדדים להשטט כדי שיתרצה הלה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר.

170. הרמ"א (שם) מוסיף :

ואם עבר ועשה כן אינו יוצא ידי שמים עד שיתן לו את שלו.

171. הלכה זאת מבוססת על הכלל שמחילה באונס אינה מחילה, וכל שכן כך הדין במקרה שהחייב כתוב בשטר והמחילה הייתה בעל פה (ראו סמ"ע סי' יב ס"ק כא, וקצות החושן סי' יב ס"ק א). הפוסקים דנו אם החיוב האמור ברמ"א הוא חיוב מוסרי בלבד המוטל על הנתבע או שמא בית דין מחייב תשלום זה בדיני אדם. בשו"ת תרומת הדשן (סי' שו), משמע שבית דין אינו יכול לחייב. לעומת זאת הגר"א (ח"מ סי' יב ס"ק יב, וכפי שמבין אותו הבאר אליהו שם) סובר שאם נודע לבית דין שהיה חייב (לולי הפשרה), בית דין יכול לחייבו לשלם למרות שהסכים לפשרה.

172. עיקרון זה של מחילה בטעות ותחת מצב של אונס מוצא ביטוי בהלכה נוספת בשולחן ערוך (ח"מ סי' יב סעי' יד) :

הכופר בפקדון ונתפטר עמו ומחל לו ואחר כך מצא עדים יכול לחזור בו.

173. הלכה זו תומכת בשיטה שניתן לחייב אף בידי אדם.

174. לסיכום, בפשרה שהושגה באמצעים שאינם הוגנים, נפסק ש'אינו יוצא שמיים עד שיתן לו את שלו'. נחלקו הפוסקים האם חייב בדיני אדם, או רק בדיני שמיים.

ראיה על מחילה מכללא

175. לגבי חלק מהתיקים, לא הייתה טענה ברורה שהייתה מחילה מפורשת, אלא שלטענת הנתבעים, העובדה שבמסמכי תביעות שכר שנשלחו בשלבים מאוחרים לא הופיעו תיקים מסוימים מוכיחה שאם היה חיוב אזי הוא נמחל.

176. אנחנו מוצאים דבר דומה בגמרא (כתובות מד, א) בעניין שני שטרות היוצאים בזה אחר זה, שהשטר השני מבטל את השטר הראשון. רב אחא מבין שקיום השטר השני מהווה מחילה על תוקפו (כולל שעבודיו) של השטר הראשון, כיון שהשטר השני מתעלם מקיומו. מאידך, אותה גמרא מעלה מצבים בהם ניתן להסביר את ההתעלמות מן השטר הראשון, ואז אין הוכחה למחילה על האמור בשטר הראשון.

הזכות לקבוע עבור מה שולם והנאמנות בעניין

177. הגמרא (כתובות פה, א) מתארת מצב בו אדם פרע סכום מסוים (באמצעות שליח) למלווה. לאחר מכן הוא דרש את שטר החוב. המלווה טען: "סטראי נינהו" – אך היה פירעון, אלא שהפירעון היה עבור הלוואה אחרת שנעשתה ללא שטר, ולכן השטר נותר בידי כדין. לעומתו, הלווה כפר בקיומה של הלוואה נוספת. למעשה נקבע בגמרא, שאם יש עדים (ראיה) על הפירעון, המלווה אינו נאמן לטעון טענת "סטראי", אך אם אין עדים על הפירעון, מתוך שהמלווה יכול להכחיש את עצם הפירעון, הוא נאמן גם לומר שהייתה הלוואה אחרת עבורה הוא קיבל את הכסף.

178. הראשונים למדו מן הסוגיה (ראו ב"י חו"מ סימן פג), שבמקרה של מלווה ולווה שהיו ביניהם יותר מחוב אחד והלווה שילם סכום שאינו מספיק לתשלום שני החובות, למלווה הזכות לקבוע עבור איזה מן החובות הסכום שולם (לפעמים יש הבדל משמעותי בין החובות, כגון שעל אחד היה שטר ועל אחר לא, או שבאחד היו ערבים ובאחר לא).

179. וכך נפסק בשולחן ערוך (חו"מ סי' פג סעי' ב):

אם הלווה מודה בשתי הלוואות, ושתיהן עבר זמנן, ונתן לו מנה (=סכום כסף) סתם ולא פירש (=עבור איזו הלוואה). והמלווה אומר שרוצה לחשוב אותם בפרעון החוב שאין לו כח על הלווה כל כך, ובאחרת יש לו כח יותר, כגון שיש לו ערב. והלווה רוצה לחשוב אותם בפרעון המלווה שיש לו בה ערב, כי אומר שלאותה נתכוין – אין שומעין לו. ואפילו אומר בפירוש: לא אפרע לך אלא מחוב פלוני, והמלווה אומר: לא אקבלם אלא מחוב אחר, הדין עם המלווה.

180. הרמ"א שם מוסיף:

ואפילו שתק כשקבלם, יכול אחר כך לומר: מה ששתקתי כדי שתתן לי המעות, ולא אקבלם רק על חוב אחר. וכן אם שלח עם המלווה מעות לאחרים, וקבלם בשתיקה, יכול לומר אחר כך: אקבלם לעצמי, ומה ששתקתי, כדי שתתן לי המעות.

181. מדברי הפוסקים עולה שזכותו של המלווה, החושש שאם יעלה את דרישתו לגבות מידיית את שני החובות הלווה יסרב, לשתוק בעת הפירעון באופן שמתפרש כאילו הוא גובה את החוב שהחייב מוכן לשלם אותו. ההלכה היא שהמלווה רשאי לקבוע שהוא זוקף אל התשלום עבור החוב שנוח לו יותר. הלכה זו תואמת את עמדת הנתבעים על פיה נקטו טקטיקה של גביית חובות לפי מה שניתן היה לגבות באותה עת.

182. הטור (חו"מ סי' פג) אומר שזכות זו של המלווה נובעת מהעיקרון "עבד לוה לאיש מלווה", ועיינו בספר פתחי חושן (הלוואה פרק ד הע' סב) שנחלקו האחרונים אם דין זה

שייך רק בהלוואה או גם בחובות אחרים. ונראה שלפחות לגבי שכר פועל שהחויב לשלם הוא מהחובות החמורים בהלכה, הדעת נוטה ששייך דין זה.

183. אומנם, נראה שמחלוקת זו היא רק על השאלה האם לזכאי זכות לקבוע עבור מה שילם בניגוד לדברי החייב, אך לכולי עלמא, העיקרון שאין לראות בדרישה חלקית מחילה על תביעות אחרות נכון בכל מצב בו יש שתי תביעות, גם אם אין מדובר בהלוואה.

דיון במסמכים עליהם מסתמכת ההגנה ובשאר מסמכי דרישות התשלום

184. נמנה את המסמכים העיקריים מכוחם לטענת ב"כ הנתבע ניתן לדחות תביעות שאינן מופיעות במסמכים:

185. [הושמט מפסק הדין לפרסום]

הכרעה בעניין מחילה או העדר תביעה העולה מן המסמכים

186. [הושמט מפסק הדין לפרסום].

ה. עבור מה שילם הנתבע 1.6 מ' ש?

[הושמט בפסק הדין לפרסום].

דיון

187. המסמכים שנועדו לתמוך בטענת התובעת, הובהרו על ידה במשך דיון שלם. נציין, שגם התובעת מודה, שלא כל פרט בהסבריה לתשלומים נטען באופן וודאי, ונעשתה עבודה של ניסיון לפרש לאחר מעשה את התשלומים שבוצעו על פי הנתונים הכתובים ובסיוע זיכרונותיהם של המעורבים, ובפרט של התובע (ראו פרוטוקול דיון 3, עמוד 12-13).

188. העניין העיקרי בו לדעת בית הדין יש מקום להעלות ספק, הוא ייחוס כלל תשלומי 2006 לתיק ר וכן ייחוס התשלום הראשון בשנת 2007 לתיק ר בלבד.

189. התיקים העיקריים שהתנהלו ב-2006 הם: [...].

190. אין ספק שאין מקום לייחס את התשלומים [...] , כי הנתבעים מודים שלא שילמו מכיוון שלטענתם אף פעם לא היו חייבים בעניינם.

191. לעומת זאת, עולה השאלה האם ברור שהנתבע לא שילם כלל עבור [4]. הרי כבר בשנת 2006 נעשתה עבודה מקיפה ביותר בתיק זה, בהיקף של מאות שעות. מדוע להניח שכלל לא שולם עבורה?

192. ריעותא בטענת התובעת, המבקשת לייחס את כלל התשלומים לתיק ר, נמצאת בקבלה מס' 0001073. היקף התשלום הוא – 323,800 ש"ח.
193. מספר תיק המצוין בקבלה זו הוא 967/4/0. וזאת בשונה מהקבלות הקודמות, בהם סומן מספר התיק 967/1.
194. אין חולק, שהסימון 967 – מייצג את שם הלקוח, נתבע 1 דידן. אין גם חולק שהמספר שלאחריו, מייצג באופן עקרוני את מספר התיק. לכאורה עולה, שהתשלום הזה, בוצע עבור תיק שונה.
195. תשובת התובעת לבעיה זו, כפי שהתבררה בדיון 4, היא שסביב תיק ר, היה טיפול נרחב בתיקים שונים. כך נאמר בדיון 4, בחלקו השני של עמוד 3.
196. עוד נאמר על חוסר התאמה בין מספרי התיק המופיע בקבלות לבין שם התיק ברישום השעות:
- הרב לוי: בחשבונית מס' 7 זה נקרא אצלכם 'תיק 2' ודוקא בטבלאות זה נקרא 'תיק 4'?
- עו"ד ג': כי יש לתיק הזה כמה תיקי משנה.
197. מכיוון שחסרים חלק מהדפים שעוסקים בפירוט התיקים שהוצג בפני בית הדין, קשה לבית הדין לפענח בוודאות שאלה זאת.
198. נאמר בסיכום, שמתוך המסמכים אין הוכחה שאכן התשלום כולו הוא עבור [2], ולא נשללה האפשרות שהתשלום היה בחלקו עבור [4].
199. אשר על כן, יש לבחון האם מבחינה הלכתית התובע נאמן בטענתו במצב כזה.

נאמנות ביחס למטרות הפירעון

200. התובעת טוענת כאמור – התשלומים במהלך 2006 היו עבור [2], והתשלום הראשון שיש לייחסו גם ל[4] הוא מ5/2007.
201. אנו מתייחסים לטענת הנתבע לגבי תכלית התשלום כטענת שמא. הנתבע הרי לא טען באופן וודאי בעדותו – אני יודע ששילמתי עבור [4]. אלא שב"כ טען, כטענה כללית - בזמן התשלום לא נאמר עבור מה משלמים, ומן הסתם התשלומים היו עבור כלל התיקים.
202. אילו היה הנתבע מודה בהיקף חוב [2], ובהיקף חוב [4], אין ספק שהתובעת הייתה רשאית לקבוע עבור מה שולם (בשעת התשלום), ונאמנת כיום בבית הדין בטענתה זו.

203. שכך נפסק (על בסיס סוגיית "סטראיי" שהבאנו לעיל) בשו"ע (ח"מ סי' פג סעי' ב) שהבאנו לעיל:

אם הלוח מודה בשתי הלוחות, ... והלוח רוצה לחשוב אותם בפרעון המלוה שיש לו בה ערב, כי אומר שלאותה נתכין, אין שומעין לו. ואפילו אומר בפירוש: לא אפרע לך אלא מחוב פלוני, והמלוה אומר: לא אקבלם אלא מחוב אחר, **הדין עם המלוה**.

204. אך, במצב בו יש הכחשה על החוב הנוסף, נפסק בשו"ע ח"מ סימן נח סעיפים א-ב:

המוציא שטר מקוים על חבירו, ואמר ליה: פרעתך, ואמר לו: אמת שפרעתני אבל מלוה אחרת יש לי עליך על פה ובשבילה קבלתים וזה השטר עדיין בחזקתו עומד, אם לא נתנם לו בפני עדים, נאמן, והשטר עדיין בחזקתו...

טען הלוח ואמר: הלא פרעתך בפני פלוני ופלוני, ובאו אלו והעידו שפרעו, אבל לא הזכיר לו השטר, והשיב המלוה: חוב אחר הוא שפרעת לי, הרי בטל השטר.

205. דהיינו, כאשר יש ויכוח על קיומו של החוב השני, המלווה נאמן רק אם אין ראיה על הפירעון, אך כאשר יש ראיה על הפירעון, המלווה אינו נאמן לטעון שיש חוב נוסף עבורו נגבה הכסף.

תמונת המצב בנדון דידן

206. אין ראיה על היקף החוב בתיק [2], אך יש וודאות שקיים חוב כזה. על פי קביעת בית הדין, יש וודאות של חוב עבור השירותים המשפטיים שניתנו בתיק [4]. היקף חוב זה הוא על פי תעריף שעות מופחת (כדלעיל).

207. מבחינת הטענות – טענת התובעת טענת וודאי – הן על היקף החוב והן על מטרת התשלום.

208. מבחינה הלכתית יש להתייחס לפירעון כספי מתועד (במסמכים וברישומים בבנקים), כפירעון בעדים, שכן התובע לא יכול היה לכפור בפירעון. על כן אין לו את הנאמנות האמורה לעיל (פסקה 265).

209. מצד שני, בשונה מן המדובר בשתי ההלכות, אין לטענת הנתבע דין מעמד של טענת ברי. הוא לא טוען בוודאי (ולכל הפחות בית הדין אינו נותן למעמדו מעמד של טענת ודאי, כמוסבר לעיל) – אני יודע שפרעתי את חוב [4].

210. במצב כזה, לאור העובדה שבית הדין קבע שנוצר חיוב ודאי לשלם עבור העבודות המשפטיות בפרשת [4], הרי נמצא שיש חוב ודאי ומצד שני טענת שמא לגבי הפירעון, ובכגון זו הדין הוא שחייב לשלם (שו"ע ח"מ סימן עה, ט).

211. המסקנה מכל האמור, שבית הדין מקבל את עמדת התובעת, ולא ייחס את התשלומים שבוצעו בשנת 2006 ועד ינואר 2007, לחוב בגין העבודה עבור תיקי [4], או כל תיק אחר. השיקולים שהנחו את בית הדין הם כאמור: זכותו של המקבל לקבוע עבור מה ישולם החוב, ונאמנותו בעניין. אומנם כאשר יש מחלוקת על קיומו של חוב נוסף ויש ראייה על הפירעון התובע אינו נאמן לומר שיש חוב נוסף, אך בנדון דידן יש לתובעת הזכות לתבוע את החוב הברור [4], שכן טענת הנתבע שפרע חוב זה אינה טענת ברי על פי ההלכה.

212. ניתן להגיע להכרעה זו גם מנקודת מבט נוספת: התובע טען שהוסכם על סכום של 250 א' + 100 א' \$ עבור תיק [2] בלבד. בית הדין דחה את טענת הנתבע שהסכום הסביר לעבודה המשפטית בתיק זה אמור להיות בערך כפי שקבע בית המשפט – 35,000 ₪. אין ספק שסדרי הגודל של העלויות המשפטיות בתיקים שמנהל הנתבע ושחורצים גורל נכסים בשיעור עשרות מיליוני שקלים, אינו עשרות אלפי שקלים. נציין שגם הנתבע מס' 1 בעדותו טען ששכר הטרחה עמד על 150 א' דולר, כך שטענת ב"כ שהשכר ההגיוני צריך לעמוד על עשרות אלפי שקלים תמוהה. טענת התובע נתמכה גם בעדותה של הגב' ד', למרות שלא ניתן להסתמך באופן עיקרי על עדותה ולהוציא ממון. הנתבע לא הציג גרסה חלופית כלשהי מאחוריה עמד ובעדותו לא טען דבר ברור בעניין זה.

213. למרות נטיית בית הדין להאמין לגרסת התובע על הסכום עליו סוכם (250 + 100), אין בסיס מספק להוציא ממון בתיק [2]. אך בהחלט סביר לקבל את הטענה שלפחות הסכומים שכן שולמו בשנת 2006 ובראשית 2007, שולמו עבור תיק זה. שכן זהו התיק הראשוני והעיקרי בו נקרא התובע לטפל, והיקף התשלומים מתאים למשקלה וחשיבותה של התביעה, ולסדרי הגודל של העלויות המשפטיות שמשלם התובע עבור "הצלחה" כשזו מתרחשת.

ט. דיון והכרעה בכל אחת מן התביעות לאור העקרונות לעיל

214. [הושמט בגרסה לפרסום]

י. [1]

215. בשל מורכבותו של עניין זה מוקדש לו פרק פני עצמו, להלן דיון בטענו העיקריות שהעלו הצדדים.

דחיית הטענה לבטלות בשל ניגוד עניינים

216. בית הדין דוחה את הטענה לניגוד עניינים של התובע. דהיינו, ברור שלתובע היה אינטרס בקידומה של העסקה, שכן שכר טרחתו המלא, תלוי בהשלמת העסקה. ניגוד עניינים זה מובנה בכל העסקאות בהן השכר תלוי במימוש העסקה והוא ידוע לכל. מהאסמכתאות שהביאה התובעת בסעיף 120 לכתב התשובה עולה שהנתבע ידע שהתובע

היה בקשרים מסוימים עם החברה המוכרת, ושהתובע הוא שהביא לנתבע את ההצעה. אשר על כן, טענה זו אינה סיבה לפטור את התובע מתשלום שכר הטרחה. לא הוכח ייצוג כפול.

הצעת הרכישה תקפה ומחייבת

217. מחלוקת עובדתית נוספת היא, האם התיקון להצעת הרכישה, התבצע בהסכמה מפורשת של הנתבע. התובע טען שבאופן מפורש הדבר הוסבר לגבי נ אשר הסבירה את התיקון לנתבע. כך אכן העידה גם הגב' ד'.

218. נחזור ונפרט את הדברים: בשלהי 2008, הגיש התובע בשם הנתבע הצעה לרכישת ב"ה. על פי ההצעה, ההצעה כפופה לקיום בדיקת נאותות. שינוי הנוסח שנעשה בהצעה הוא כדלהלן:

219. הנוסח המודפס הוא:

1. ביצוע החסכם כפוף לעריכת בדיקת נאותות לגבי הבניין, אשר יוצאותיה יהיו לשביעות רצון המציע. היה ותוצאות הבדיקה לא יהיו לשביעות רצון הג ציע, הצעה זו והחסכם יהיו מבוטלים מבלי שלצדדים יהיו טענות האוזד כנגד השני.

221. בכתב יד מאוחר יותר תוקן הנוסח באופן הבא:

[נמחק בגרסה לפרסום]

222. אין חולק, שהשינוי נעשה לאור בקשת החברה המוכרת, (כפי הנראה על מנת שלא לאפשר למציע לחזור בו מהתחייבותו ללא הצדקה).

223. כאמור, לטענת ב"כ הנתבע השינוי נעשה בלי הסכמתו של הנתבע. לעומת זאת, לטענת התובע, השנוי נעשה לאחר התייעצות והסבר לנתבע. התובע תמך את גרסתו בעדותה של הגב' ד'. הגב' ד' תארה את הסיטואציה בה התקשר אליה התובע, ביקש לבצע את השינוי והיא הסבירה לנתבע את השינוי שהתבצע בהסכמה.

224. לאחר השינוי, חתמה החברה המוכרת על ההצעה וקיבלה למעשה את ההצעה.

225. מן הבחינה העובדתית, בית הדין נוטה לקבל את גרסת התובע, בהסתמך על עדות הגב' ד', בניגוד לגרסת הנתבע שלא הייתה מבוררת. באופן כללי, והדבר נתמך גם בעדות עו"ד א' שעבר עם הגב' ד', בית דין התרשם שהתנהלותה של הגב' ד' הייתה בנאמנות ובצייתנות לנתבע.

226. חשוב לציין שיום קודם לכן (24/12/07) הנתבע חתם על מסמך בו הוא מאשר לתובע להגיש הצעה לרכישת הנכס, בלא כל הסתייגות הקובעת שההצעה צריכה להיות הצעה לא מחייבת.

227. מעבר לכך, לדעת בית הדין, מבחינה משפטית אין הבדל גדול בין שני ניסוחי ההצעה. אומנם בקשת המוכרת לשינוי הנוסח נבעה מן הרצון שלא לאפשר לנתבע לחזור בו בלא עילה, אך מנקודת מבט משפטית – דהיינו אילו הייתה מגיעה הצעת הרכישה לדיון משפטי, לא ניתן היה לפרשה באופן המאפשר למציע אפשרות חזרה באופן שרירותי. שכן, אם כן בטלה ההצעה כולה ואין לה תוכן. אשר על כן, מהקשר הדברים, ועל מנת שיהיה להצעה תוקף משפטי מחייב, הסבירות הפרשנית היא להגביל את הזכות לביטול החוזה בשל חוסר שביעות רצון, ולדרוש שחוסר שביעות הרצון מבדיקת הנאותות יהיה מבוסס עובדתית באופן סביר, ולכן בשני הנוסחים לא מדובר בזכות לחזרה באופן שרירותי. אם נרצה נוכל אף להפליג לעיקרון תום הלב בפרשנות חוזה, כפי שנוסח על ידי השופט דורנר: "יש להתחקות אחר אומד דעתם של הצדדים על יסוד ההנחה כי פעלו כאנשים הגונים וסבירים" (ע"א 6025/92 צמיתות נ' חרושת חימר, פ"ד (1) 826, 834). אין ספק, שהפירוש המצמצם הוא הפירוש ההגון יותר לחוזה גם בנוסחו הראשון.

228. נציין שמבחינה הלכתית בפרשה זו, חובתנו לבחון את מעמד החוזה ופירושו דווקא מנקודת מבט של המשפט הישראלי, משום שההסכם שבין הצדדים דין, התבסס על הנחות מוצא של המשפט הישראלי, וכמו כן, אילו היו באים להכריע בסכסוך משפטי שבין הצדדים להסכם הרכישה (הנתבע והמוכרת), אין ספק שהיו עושים זאת בבית משפט ישראלי או בבוררות על פי החוק הישראלי.

229. העולה מכל האמור, שגם לנוסחה המקורי של הצעת הרכישה, היה תוקף מחייב. את הדרישה לשינוי הנוסח אפשר להבין, שנעשתה בניסיון למנוע כל טענה בעתיד והיטפלות לנוסח שאינו מדוקדק, ולמנוע סכסוך אפשרי (ניסיון שלא צלח גם בנוסח החדש). בסיכומי של דבר, הצעת הרכישה הייתה מחייבת מבחינה משפטית גם בנוסחה הראשון, ובנוסף – נטיית בית הדין היא לקבל את הגרסה העובדתית של התובעת.

230. בעניין בדיקת הנאותות, לא מצאנו ביסוס לטענה שזו לא נעשתה באופן הגון או בחריגה משמעותית מלוח הזמנים. טבעם של דברים בעסקאות כאלה, שיתכן עיכוב או שינוי בפרטים קטנים. התובעת ריכזה את הנתונים, ולא הובא בפנינו מרכיב מרכזי בו היה שינוי מן הנחות היסוד לחתימת החוזה (גם לא הטענה בעניין זכות השר ששכר משרדים במקום לעזוב את משרדו). יש לציין כאן שבתאריך 13 לינואר 2008 חתמה הגב' ד' בשמו של הנתבע על אישור שבדיקת הנאותות תואמת את המצגים שהוצגו לתובע. גב' ד' העידה שחתמה על כך לאחר אישור מפורש של הנתבע (פרוטוקול דיון 8, עמוד 13-14). באותה תקופה מערכת היחסים בין הגב' ד' לבין הנתבע הייתה חיובית, ולא מצאנו ביסוס לטענות של חוסר נאמנות באותה תקופה. חתימה זו תומכת בכך שהנתבע היה מחויב לעסקה וחזרתו נבעה משיקולים צדדים.

האם החוזה היה "סגור"?

231. התובע טען, שהחוזה היה סגור על כל פרטיו המשמעותיים, ושהנתבע חזר בו ממש ערב החתימה, ואף בקבוקי היין כבר הוכנו לאירוע החתימה. מנגד, טען ב"כ הנתבע, שפרטים רבים היו חסרים בחוזה – ואף לא נקבעה זהות הקונה (איזו חברה תרשם כקונה).

232. בית הדין התרשם, שהפרטים שנותרו היו מינוריים, והיקף העלות שלהם זניחה ביחס להיקף החוזה. הפרטים שלא היו סגורים – לא היו את העילה לביטול העסקה. לאור העובדה שבמשך התקופה המדוברת אכן הייתה ירידה חדה בשער הדולר לעומת השקל; ולאור העובדה שיש בסיס לכך שהנתבע היה צריך למכור דולרים כדי לשלם בעד רכישת הנכס (עניין זה לא הוכחש על ידו), וכן לפי העדויות העקביות של מר א' וגב' ד' בעניין; ובהעדר הסבר אחר שמניח את הדעת, בית הדין מקבל שהשינוי בשער הדולר היה הסיבה העיקרית לביטול העסקה.

העסקה לא הושלמה ואינה מזכה בשכר טרחה המלא

233. ההכרעה העובדתית שסיבת החזרה היא השינוי בשער הדולר, אינה מזכה את התובע בהכרח בשכר טרחתו המלא. סיבת הדבר היא, שסוף סוף לא הושלמה העסקה. דהיינו, הנתבע היה מחויב על פי הצעת הרכישה להמשיך לפעול בהגינות לקראת השלמת העסקה על בסיס ההסכמות של העניינים המהותיים בעסקה (מחיר וכד'). למרות שלהלן נקבע, שהנתבע חזר מהצעתו שלא כדין – סוף סוף המכירה לא הושלמה והשאלה היא האם זכאי התובע לשכר.

234. דיון בשאלה דומה מצאנו בעניין זכותו של שדכן לשכר כאשר בני הזוג נפרדו לאחר האירוסין. וכך פסק הרמ"א (חוי"מ סי' קפה סעי' י):

ואם השדכן רוצה שישלמו לו מיד שכר שדכנות, והבעלים אינם רוצים לשלם עד הנישואין, תלוי במנהג המדינה.

ובמקום שאין מנהג, הדין עם הבעלים. ובמקום שאין צריך לשלם לו עד הנישואין, אם חזרו בהן ונתבטל השדכנות פטורים הבעלים מלשלם לו שכרו, אלא אם כן התנו בהדיא על מנת שיתפייס, ואז צריך לשלם לו מיד, אפילו יחזרו בהן (פסקים וכתבים מהרא"י סימן פ"ה).

235. הדמיון בין המקרים הוא בכך, שכשם שבהשלמת שלב ההצעה והקיבול יש חוזה מחייב לבצע את העסקה, כך גם בשלב האירוסין יש הסכם מחייב לביצוע הנישואין.

236. הכרעת הרמ"א היא שבמקום שאין מנהג, הדין עם הבעלים, דהיינו שהזכות לתמורה היא רק בהשלמת העסקה.

237. הלבוש (ר' מרדכי יפה, תלמיד הרמ"א, הביאו הסמ"ע ס"ק כו) תמה שלכאורה השדכן ביצע את משימתו: כיוון שהחוזר בו מן האירוסין צריך לפצות את הצד שכנגד, נמצא שהשדכן הביא לצדדים הסכם מחייב – ובכך ביצע את חלקו. לפי גישה זו, גם כאן יש לחייב את הנתבע לשלם את שכרו המלא של התובע, שכן בהגשת ההצעה וקיבולה על ידי המוכרת, הביא התובע את הנתבע להסכם משפטי מחייב (ובנסיבות אחרות אין ספק שהיה דורש לעמוד על קיומו של ההסכם). הש"ך (שם, ס"ק יג) הביא בשם המהרש"ל, שבשדכנות, ברירת המחדל היא שהתשלום הוא 'על מנת שיתפייס', אך תלוי הדבר בכך שהצליחו לגבות בפועל את הקנס.

238. עם זאת, לשיטת הרמ"א, הלכה למעשה נראה בפשטות שאין לזכות את התובעת בכגון זו. שכן, על פי לשון הרמ"א נראה שהקביעה של מועד התשלום, מגדירה את מהות ההתחייבות. בענייננו, מועד התשלום נקבע למועד בו תשולם התמורה למוכרת, ולכאורה משמעות הדבר הוא ששלב זה בלבד יחשב השלמת העסקה. נראה להוסיף בעניין זה, שההיגיון בתשלום גבוה עבור השלמת העסקה נוגע לכך שגם אם משיקולים כאלה ואחרים מוצגים הדברים כשכר טרחה על העבודה המשפטית, מבחינה מהותית אין לבית הדין ספק שיש בתשלום סכום גבוה וקבוע מראש מרכיב הדומה לדמי תיווך. התובע הוא שיזם את העסקה וכפי שנקבע בהסכם מיום 24/12/2008, התובע יקבל את שכרו בעת תשלום התמורה למוכר. או מנקודת מבט שונה במעט - ההיגיון לתשלום סכום גבוה לעו"ד במצב של הצלחה הוא מעין שותפות ברווח הגלום בעסקה. גם מרכיב זה לא קיים כאשר העסקה לא התממשה בפועל, מאיזה טעם שיהיה.

239. על כן, למעשה ההכרעה היא שהתובע אינו זכאי לתשלום שכרו המלא. עם זאת, להלן נבאר שמשיקולים שונים, התובעת זכאית לשכר חלקי משמעותי ובשיעור שאינו כפוף לשעות העבודה שהושקעו בפרויקט.

חזרת הנתבע מן ההצעה – לא לגיטימית

240. עם זאת, לדעת בית הדין, חזר בו הנתבע מן ההצעה שלא כדין, ולעניין זה השלכה על שאלת שכר הטרחה.

241. ראשית נבהיר מן הבחינה המשפטית, מה היחס בין ההצעה שניתנה ואושרה על ידי הצד השני, לבין ההסכם המפורט שחתימתו היא תנאי למימוש העסקה.

242. על פי המשפט הישראלי, חוזה נכרת בדרך של הצעה וקיבול (סעיף 1 לחוק החוזים). אומנם, בהצעה שהציע הנתבע באמצעות התובע והתקבלה על ידי המוכרת, נכתבו תנאים מתלים כדוגמת חתימה על הסכם מפורט ובדיקת נאותות. מה משמעותה המחייב של ההצעה אם היא כפופה לחתימה על הסכם מחייב כאשר אפשר להתווכח על כל אחד מפרטי ההסכם המחייב ובכך לסכל את ההסכם שכן לא יתקיימו תנאיו? תשובה אחת

לכך היא, העיקרון שחווה יש לקיים בדרך מקובלת ובתום לב (סעיף 39 לחוק החוזים). אך תשובה בסיסית יותר לעניינו היא, שההצעה מגדירה את גבולות הגזרה המחייבים, בתוכם יש לנהל משא ומתן. לעומת זאת, חזרה מן החווה בשל עניינים שעליהם כבר הוסכם, ושאינם קשורים לאותם פרטים שעדיין אמורים להיות במשא ומתן בין הצדדים לקראת חתימה על החווה, היא הפרה מפורשת של החווה.

243. בענייננו, חזרה מן המחיר עליו הוסכם, בשל שינויי שער – או מטעמים אחרים שאינם קשורים ליחסים שבין הצדדים, אלא לעובדה שאינה צריכה להיות בידיעתה של המוכרת – היא הפרה של ההסכם. אילו חפץ בכך, יכול היה הנתבע – הקונה – לבטח את השקעותיו מפני שינוי חד בערך הדולר, או לחילופין להמיר את המטבע הזר שברשותו בשקלים. כל זאת אינו מעניינה של המוכרת ועל כן החזרה מן ההסכם לא הייתה לגיטימית.

244. נציין, שאנו מכריעים בדרך זו, למרות שעל פי ההלכה, כאשר אין מחויבות משפטית אלא מחויבות מוסרית או דתית בלבד, לחלק מן השיטות, שינוי שער מהווה עילה מוצדקת לחזרה מעסקת מכר. שתי הדעות בדבר, הובאו בדברי הרמ"א (חו"מ סי' רד סעי' יא):

והני מילי בחד תרעא (=בשער אחד), אבל בתרי תרעי (=שני שערים, דהיינו שינוי מחיר) אין זה ממחוסרי אמנה....
וי"א דאפילו בתרי תרעי אסור לחזור, ואם חזר בו יש בו משום מחוסר אמנה (נ"י פ' הזהב והמגיד פרק ו' דמכירה וב"י בשם תוספות ורבינו ירוחם נ"ט ח"ד), וכן נראה עיקר.

245. לדעתנו, גם לשיטה שבשינוי שער, מותר לחזור מכוונה לביצוע עסקה (אף לאחר תשלום, שכן לפי ההלכה תשלום בלבד אינו גומר את העסקה במיטלטלין, אלא העברת החזקה בנכס), שונה הדבר בנדון דידן. בשו"ע מדובר בעסקה שעל פי ההלכה אין לה תוקף מחייב מבחינה משפטית ובמקרה שהצדדים מתנהלים במסגרת ההלכה. לעומת זאת, בנדון דידן יש תוקף משפטי מחייב להצעה, וכפי שעלה מתביעת המוכר את הנתבע ומתביעת צד ג' של הנתבע את התובע, ועל כן חזרה ממנה בשל שינוי שער – מהווה הפרת הסכם.

דחיית התביעה הנגדית בעניין [1]

246. לאור כל האמור, בוודאי שאין מקום לתביעה הנגדית (קיוזו), שהרי האחריות על ביטול העסקה מוטלת על הנתבע ולא על התובע. לא הוכח, וזאת בלשון המעטה, שהתובע פעל בצורה לא ראויה בעניין, ולכן אין בסיס לתביעה שכנגד. זאת ועוד, יש לקבל את

טענת התובעת שרכישת מניות אינה נזק שכן באותה שעה היה למניות ערך בשוק בערך בו נרכשו. גם אם יוכח שהמניות היו על סף קריסה, אין זה באחריותה של התובעת.

ההשלכה של החזרה שלא כדין על החיוב בשכר הטרחה

247. גם אם היה מקום לקבל את הטענה שבקביעת שכר גבוה במיוחד הכפוף לקיומה של העסקה, השכר הובטח רק אם תתממש העסקה בפועל, ואם לא תתממש העסקה, הפסיד גם התובעת את ההשקעה שביצעה בהכנת העסקה, שונה הדבר בנדון דידן. ההנחה של סיכוי/סיכון, יכולה להתקבל כאשר הלקוח פועל בדרך לגיטימית. אך התובעת אינה צריכה ליטול על עצמה את הסיכון שהלקוח יפעל שלא כהוגן ויבטל את העסקה בניגוד להתחייבויותיו. לכן, אין ספק שכאשר ביטל הנתבע את עסקת [1] שלא כדין ובניגוד לציפיות הסבירות של התובעת, הוא חייב לשלם לתובעת לפחות את השכר הראוי על עבודתה המשפטית.

248. סברה נוספת לחיוב בעניין זה למרות שהעסקה לא הושלמה, הוא ההסכם הראשון שנחתם בין הצדדים באוגוסט 2007. באותו הסכם אין התייחסות מפורשת ל'השלמת העסקה'. כפי שהסברנו לעיל, הדרישה להשלמה מלאה של העסקה כתנאי לזכות תשלום מלא של שכר הטרחה בסך 1,000,000 ₪, מבוססת על הניסוח שבהסכם השני 'השלמת העסקה' ועל המועד המפורש לתשלום שנקבע שיהיה עם תשלום התמורה למוכרת. אומנם, נחתם לאחר מכן הסכם חדש, אך לאור הניסוח בהסכם הראשון, יש לקבוע שהתובע לא עבד מתחילה רק על 'צד הספקי' של השלמת העסקה, אלא עבד על ייזום וייצוג בעסקה זו, עד לשלב שהפך את העסקה לכזו שבכוחו של הנתבע לממש. אילו היינו באים לדון על פי ההסכם הראשון, סביר מאוד שהתובע היה מקבל את החלק הארי של הסכום שנקבע בחוזה. ההסכם השני, נחתם סמוך מאוד לסגירת העסקה (יום לפני הגשת ההצעה, ומספר ימים לפני קיבולה על ידי המוכרת) ומתוך הנחה ברורה של כל הצדדים שהיא תושלם. ההסכם השני בא לעדכן את שכר הטרחה, אך הוא אינו משנה רטרואקטיבית את כוונות התובעת בעבודתה.

249. נקודה נוספת בעניין זה היא שאף אילו היינו מקבלים את הטענה שיש שכר רק אם העסקה יוצאת אל הפועל והשלמת העסקה כפופה לבדיקת הנאותות, קשה לקבל שגם בשלבים מאוחרים של בדיקת נאותות לאחר עבודה משפטית מקיפה וכשהעסקה על סף סיום התובע לא יקבל כל שכר. שאם כך הדבר – הרי עורך הדין נמצא בניגוד אינטרסים חמור (שכן אם לא תיסגר העסקה, לא יקבל כל תמורה לעבודתו הרבה שכבר ביצע). לכן, מסתבר יותר שעל מנת שעורך הדין יבצע מלאכתו נאמנה, גם אילו באמת היה מוצא ליקויים בניהול הנכס בשלב כה מאוחר, הוא זכאי לכל הפחות לתשלום שכר ראוי בהתאם להיקף העבודה הנדרשת לעסקה בהיקף של 65 מ' ₪.

250. שיקול שמצטרף לאמור לעיל הוא, שבמידה מסוימת, התובע גם הוא צד לעסקה ולהתקמותה, וחזרה של הנתבע מן העסקה שלא כדין, פוגעת גם בתובע כמי שמייצג לקוח שאינו אמין. אומנם, על פי ההלכה בהפרת הסכם אין מקום לפיצויים חיוביים (המפצים את מי שהפרו כנגדו את החוזה ומעמידים אותו במצב כאילו קיים החוזה), אלא רק פיצויים שמעמידים את המצב כאילו לא נחתם החוזה. אך מצד שני, כפי שעלה בדיון מפיו של התובע וגם מפיו של העד פ' התנהלותו של הנתבע פגעה בתובע מבחינת האמון בו. במסגרת הכרעת בית הדין, ניתן להתייחס גם לעובדה זו בקביעת השכר הראוי. במילים אחרות, השכר הראוי עבור ייצוג של לקוח שאינו עומד בהתחייבויותיו גבוה מהשכר הראוי על פי שעות עבודה בלבד, בשל הנזקים שנגרמים לעורך הדין.

251. בית הדין מודע לכך שבמהלך 2009, הציעה התובעת לנתבעים שישלמו \$75,000 עבור עסקה זו, כהצעת פשרה. לדעת בית הדין, הצעה זו אינה כובלת את ידי בית הדין, שכן הוצעה כהצעת פשרה והצעה זו לא התקבלה על ידי הנתבע. במצב כזה, על בית הדין לקבוע את הסכום לתשלום לפי שיקול דעתו, והוא אינו מוגבל להצעות פשרה שניתנו על ידי הצדדים קודם הגעתם לבית הדין.

קביעת השכר

252. לאור השיקולים שנמנו, לדעת בית הדין, במקרה זה יש הצדקה לקביעת שכר מעבר לחישוב על פי שעות העבודה בפועל. שכן כאמור, התובע ביצע את חלקו על פי הנדרש בהסכם הראשון, הנתבע חזר בו מן ההתחייבות באופן לא לגיטימי, ופעולה זו של הנתבע פגעה גם בתובע.

253. לאחר שיקול דעת, מעמיד בית הדין את החיוב בתביעה זו, על סך 350,000 ₪.

יא. קיזוז הסכומים שהתקבלו על ידי התובע כהוצאות משפט

254. הנתבעים הצביעו על כך שהתובעת גבתה הוצאות משפט בהן זכו הנתבעים בהליכים שונים, בשיעור כולל של 61,000 ₪. הנתבעים טענו, שיש בגביה זו מן הגזל. לטענתם, סכומים אלו צריכים להיות מחושבים לזכות הנתבעים.

255. התובעת הראתה שהסכומים מופיעים ברישומיה, לזכות הנתבעים, וטענה שהיא גבתה סכומים אלו עבור סעיף 'הוצאות' בתיקים שונים. לטענתה, זו זכותה על פי ההסכם שבין הצדדים והיא גבתה סכומים אלו גם עבור הוצאות עתידיות. ואכן בתביעה שלפנינו אין כל דרישה להוצאות שונות. לאור זאת, לטענתה אין הצדקה לזכות את הנתבעים בסכומים אלו.

256. בית הדין דוחה את טענת הנתבעים 'לגזל'. כפי שהדברים נראים, התובעת יידעה את הנתבעים בקבלת הכספים, וכמו כן, בעת גביית הכספים, היו חובות של הנתבעים כלפיה והיא הייתה רשאית להחזיק בכספים.

257. עם זאת, נטיית בית הדין היא להניח שהכספים נגבו כחלק מפירעון החובות הקיימים, ולא כגביה לצורך פירעון הוצאות עתידיות. כך העידה גם הגב' נ, שהסכומים שולמו על חשבון סכומים שהיו חייבים לתובעת (פרוטוקול 8, עמוד 16). גישה זו נתמכת בכלל ההלכתי שאין אדם פורע חוב תוך זמנו. דומה שגם אין אדם גובה חוב עתידי, כאשר יש חוב משמעותי לפניו. או מהיבט אחר – מצאנו כפי שהבאנו לעיל, שאדם זכאי לבחור איזה חוב לגבות כאשר הוא מקבל את כספו של החייב, אך לא מצאנו שזכותו כלל לא לגבות בכך חוב, אלא לשמור את הכסף כפיקדון לצורך חובות עתידיים. גם אם ההסכם הספציפי שבין הצדדים מאפשר החזקת הכספים עבור חובות עתידיים, מסתבר לצמצם את האפשרות הזו למצב בו אין חובות קיימים. לכן מסתבר שיש להתייחס לתשלומים אלו כתשלומים ששולמו עבור תיקי [...] בעניינם היה חוב פתוח (כך פי טענת התובעים שהיו זכאים בתיק זה ל \$350,000).

258. על כן, למסקנה, בית הדין יזכה את הנתבעים בסכום של 61,000 ₪, כסכום ששולם עבור תיקי ר. באופן מעשי הדבר לא יבא לידי ביטוי בתחשיב, שכן בתיק ר ההכרעה היא שמה ששולם, שולם, אך אין לגבות כל סכום נוסף.

יב. תביעה נגדית בעניין לשון הרע

259. הנתבע לא ביסס את הטענה ללשון הרע, ובית הדין דוחה תביעה זו.

יג. הצמדה, ריבית והוצאות משפט

260. התובעת דורשת הוצאות משפט בצירוף מע"מ, וכן חיוב נוסף מדין נהנה או קנס על עיכוב התשלומים ועוגמת הנפש.

261. גם ב"כ הנתבע דורש הוצאות, ולטענתו לולי התביעה המופרזת של התובעת, לא היו הצדדים נדרשים להליך זה. הוא ביקש לציין גם את הליך הסרק בעניין הערעור על החלטת הביניים.

262. בית הדין זיכה את התובעת בחלק ניכר מן התביעות. בעוד ב"כ הנתבע טוען שלולי התביעה המופרזת לא היו מגיעים הצדדים להליך זה, דעת בית הדין נוטה לכך שלו היה הנתבע נוהג בדרך הגונה יותר במהלך השנים, משלם את שכר עבודתו של התובע באופן סדיר, או אף נכון להגיע להסדר תשלומים עבור כלל החובות כפי שהתבקש על ידי התובע מספר פעמים במהלך 2009, היה יכול למנוע את ההליך המשפטי ואף לחסוך סכום ניכר.

הוא בחר לפעול בדרך אחרת, מה שגרם לכך שהצדדים נדרשו להליך משפטי. על כן, יש להטיל עליו את הוצאות המשפט.

263. חיוב ריבית והצמדה מעלה שאלה הלכתית קשה. לצד זאת, קשה להתעלם מן הנזק שנגרם לתובע שלא קיבל שכר עבודתו במשך שנים ארוכות.

264. באופן מעשי, בוחר בית הדין במקרה זה להביא לידי ביטוי את ההפסדים שנגרמו לתובע בכך שיחייב הוצאות משפט ריאליות (בניגוד לגישה הזהירה בחיוב הוצאות משפט בבית דין דרך כלל).

265. שיעור הוצאות המשפט:

בתיק זה התקיימו 8 ישיבות, שאורך כל אחת כ-5 שעות. השתתפו בדיונים מצד התובעת שני עורכי דין או שלושה. אין ספק שההכנה לישיבות בית הדין ארכה משך זמן ארוך, וכך גם כתיבת כתבי הטענות המרובים, שנדרשו לאור מורכבות התיק.

266. בית הדין קובע סך של 90,000 ₪ בתוספת מע"מ כהוצאות משפט.

267. אגרת בית הדין:

התובעת שילמה 31,250 ₪ כאגרת בית הדין ופתיחת תיק, ובנסיבות שלפנינו היא זכאית להשבת מלא האגרה על ידי הנתבע.

יד. סיכום ותחשיב

268. טבלת תחשיב החיובים, מצורפת כנספח לפסק ביניים זה.

269. הסכום לתשלום על פי התחשיב הינו 1,002,091 ₪.

270. לאור האפשרות שקיימים אי דיוקים בביצוע התחשיב, בית הדין יאפשר לצדדים להגיב לעניינים הקשורים לתחשיב (בלבד) תוך 30 יום. לאחר מכן, יינתן פסק דין סופי בתיק.

טו. זהות הנתבעים

271. התובעים תבעו את הנתבע באופן אישי, וכן את הנתבעת מס' 2, שהיא כאמור חברה המשמשת לפעילותו העסקית בארץ, ובעניינה גם עסקה התובעת. לא היה חולק בבית הדין, שהנתבע הוא השולט באופן מוחלט על הנתבעת מס' 2.

272. הנתבעים לא ביקשו להבחין בין שני הנתבעים, על כן בית הדין מקבל את ההנחה על פיה החוב מוטל על כתפי שני הנתבעים, ביחד ולחוד.

טז. החלטות

273. לצדדים האפשרות להגיב על טבלת התחשיב תוך 30 יום ממתן פסק הביניים.
274. הנתבע ישלם כתשלום ראשון סך של 250,000 ₪, תוך 30 יום ממתן פסק ביניים זה.
275. פסק דין הביניים ניתן ביום שני כו בתשרי תשע"ה 20 באוקטובר 2014.

בזאת באנו על החתום

הרב סיני לוי

הרב יוסף כרמל, אב"ד

הרב דניאל מן